

การศึกษาความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกร

A Study on Food Insecurity in Farm Households

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร
สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
เอกสารวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 122
กรกฎาคม 2563

BUREAU OF AGRICULTURAL ECONOMIC RESEARCH
OFFICE OF AGRICULTURAL ECONOMICS
MINISTRY OF AGRICULTURE AND COOPERATIVES
AGRICULTURAL ECONOMIC RESEARCH NO. 122
JULY 2020

การศึกษาความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกร

โดย

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

บทคัดย่อ

การศึกษาความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกร มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความไม่มั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนเกษตรกร โดยสุ่มครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่าง 277 ครัวเรือนในจังหวัดที่มีรายได้สุทธิครัวเรือนต่อคนน้อยที่สุด 15 อันดับแรก ประกอบด้วย จังหวัดแม่ฮ่องสอน สุรินทร์ อ่างทอง บุรีรัมย์ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น น่าน ร้อยเอ็ด อำนาจเจริญ มหาสารคาม สระแก้ว พิจิตร เชียงราย ชัยภูมิ และลำปาง

ผลการศึกษา พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่าง ร้อยละ 55.96 เป็นกลุ่มพ้นจน ร้อยละ 7.58 เป็นกลุ่มเกือบจน ร้อยละ 10.11 เป็นกลุ่มจนน้อย ในขณะที่กลุ่มจนมาก คิดเป็นร้อยละ 26.35 โดยครัวเรือนยากจนมีรายได้สุทธิ 18,932 บาทต่อคนต่อปี ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามีสัดส่วนของคนจน ร้อยละ 36.5 เมื่อพิจารณาถึงค่าความรุนแรงของภาวะความยากจนพบว่า มีค่าเท่ากับ 0.08 ซึ่งหมายความว่าปัญหาความรุนแรงความยากจนมีค่อนข้างน้อย

ด้านความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกรที่ยากจนหรือครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้สุทธิต่อคนต่ำกว่าเส้นยากจน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรยากจนส่วนใหญ่ ร้อยละ 69.31 ไม่มีปัญหาดังกล่าว และยังพบว่าคะแนนเฉลี่ยการวัดระดับความไม่มั่นคงอาหารของครัวเรือนเกษตรกรยากจนมีค่าเท่ากับ 1.05 ซึ่งหมายความว่าครัวเรือนเกษตรกรดังกล่าวมีปัญหาความไม่มั่นคงด้านอาหารเพียงเล็กน้อย เนื่องจากส่วนใหญ่ปลูกข้าว ผักสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ไว้กินเอง นอกจากนี้ ยังสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เช่น ป่าชุมชน แม่น้ำ ลำคลอง ที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่ได้อีกด้วย

ข้อเสนอแนะ ภาครัฐควรดำเนินการดังนี้ 1) สนับสนุนการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ 2) ส่งเสริมโครงการปลูกผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ เพื่อบริโภคในชุมชน 3) ส่งเสริมการจดบันทึกค่าใช้จ่ายของครอบครัว เพื่อลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น 4) ส่งเสริมโครงการประกันภัยเกษตรกรเพื่อลดความเสี่ยงด้านผลผลิต และเพิ่มชนิดสินค้าที่ควรทำประกันภัย ทั้ง พืช ปศุสัตว์ และประมง 5) ส่งเสริมและสนับสนุนแรงงานรุ่นใหม่ให้กลับมาประกอบอาชีพทางการเกษตร และ 6) ส่งเสริมโครงการธนาคารแรงงาน โดยให้มีการลงแขก หรือเอาแรงกัน เช่นเดียวกับโครงการธนาคารเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน

คำสำคัญ: ความไม่มั่นคงด้านอาหาร เส้นความยากจน ครัวเรือนเกษตรกรยากจน

Abstract

This paper presented a study on food insecurity in farm households which aimed to analyze farm household poverty and relationship of food insecurity. A sample of 277 farm households were randomly selected in 15 provinces that had lowest net incomes, namely, Mae Hong Son, Surin, Ang Thong, Buriram, Kalasin, Khon Kaen, Nan, Roi Et, Amnat Charoen, Maha Sarakham, Sa Kaeo, Phichit, Chiang Rai, Chaiyaphum and Lampang.

The study found that approximately 55.96% of the sample farm households were above the poverty line, 7.58% was near poor, 10.11% was little poor, and 26.35% was very poor. Net incomes of poor farm households were 18,932 baht per person per year. About 36.5% of the total samples were poor farm households. However, when considering severity of poverty, it was found that a level of poverty was at 0.08, meaning poverty problems in farm households were relatively low.

In terms of food insecurity, 69.31% of farm households whose net incomes per person fell below the poverty line (poor farm households) had no problems of food insecurity. It was also found that average measuring scores of food insecurity in poor farm households were at 1.05, which reflected that poor farm households slightly had food insecurity problems since most farmers grew their own agricultural products for consumption, such as rice, vegetables and livestock. Moreover, natural food sources, i.e., community forests, rivers, and ponds were available for farmers to access.

Recommendations, government sector should perform as follows: 1) introduce and support farmers to adopt the New Theory agriculture, 2) promote vegetables and livestock farming project for community consumption, 3) promote household accountings to reduce unnecessary expenses, 4) promote agricultural insurance program and extend insurance coverage to fisheries, livestock, and other crops, 5) promote and support young generation to engage in agricultural careers, and 6) promote labor bank programs as well as seed bank programs.

Keywords: Food Insecurity, Poverty Line, Poor Farm Household

(ง)

คำนำ

ในการศึกษาความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ได้ศึกษาจากข้อมูลการสัมภาษณ์ ครัวเรือนเกษตรกรเกี่ยวกับรายได้-รายจ่ายทั้งทางด้านการเกษตรและนอกการเกษตร เพื่อหาสัดส่วนของความยากจนและภาวะความรุนแรงของความยากจน รวมทั้งผลที่กระทบต่อการกินอยู่ ความไม่มั่นคงทางด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกรที่ยากจน ขอขอบคุณ กรมส่งเสริมการเกษตร ที่ให้ความอนุเคราะห์ แนะนำเกี่ยวกับเกษตรกรตัวอย่าง และข้อมูลเพิ่มเติมในการศึกษา ตลอดจนขอขอบคุณ คณะกรรมการพิจารณาโครงการวิจัยและประเมินผล สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ที่ให้คำปรึกษาและข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยเรื่องนี้

ส่วนวิจัยเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและสถาบันเกษตรกร

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(ข)
Abstract	(ค)
คำนำ	(ง)
สารบัญ	(จ)
สารบัญตาราง	(ช)
สารบัญภาพ	(ซ)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญของงานวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ	3
1.5 วิธีการวิจัย	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 การตรวจเอกสารและแนวคิดทางทฤษฎี	7
2.1 การตรวจเอกสาร	7
2.2 แนวคิดและทฤษฎี	11
บทที่ 3 ข้อมูลทั่วไป	19
3.1 ลักษณะทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือนเกษตร	19
3.2 การถือครองที่ดิน	21
3.3 รายได้ รายจ่ายครัวเรือนเกษตร	22
3.4 การกระจายผลผลิตข้าว (ข้าวเจ้าและข้าวเหนียว)	24
3.5 การมีอยู่ของแหล่งอาหารและการเข้าไปใช้ประโยชน์ของครัวเรือนเกษตร	25
3.6 การเข้าถึงแหล่งอาหารและการจัดการแหล่งอาหาร	28
3.7 ภูมิปัญญาในการถนอมอาหาร	33
3.8 ดัชนีมวลกาย	34

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	37
4.1 การวิเคราะห์ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร	37
4.1.1 ภาวะความยากจน (สัดส่วนและภาวะความรุนแรงของความยากจน)	37
4.1.2 ภาวะความยากจนและส่วนแบ่งความยากจน	39
4.2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความไม่มั่นคงด้านอาหาร ในครัวเรือนเกษตรแต่ละกลุ่ม	41
4.2.1 ประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ	41
4.2.2 ประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ของครัวเรือนเกษตรที่มีรายได้สุทธิต่อคนต่ำกว่าเส้นยากจน	45
บทที่ 5 สรุป และข้อเสนอแนะ	49
5.1 สรุป	49
5.1.1 การวิเคราะห์ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร	49
5.1.2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความไม่มั่นคงด้านอาหารในครัวเรือน เกษตรแต่ละกลุ่ม	50
5.2 ข้อเสนอแนะ	51
บรรณานุกรม	53
ภาคผนวก	55
ภาคผนวกที่ 1 แบบสอบถาม	57
ภาคผนวกที่ 2 ตารางแสดงการวิเคราะห์ ANOVA (output)	67

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1.1	จำนวนตัวอย่างของครีวเรื้อนเกษตรที่มีรายได้สุทธิครีวเรื้อน/คน น้อยที่สุด 15 อันดับแรก	4
3.1	ลักษณะทั่วไปของหัวหน้าครีวเรื้อนเกษตร	20
3.2	องค์ประกอบของรายได้ในครีวเรื้อนเกษตร	23
3.3	สัดส่วนรายได้ไม่เป็นเงินสด จากผลผลิตภายในฟาร์ม และผลผลิตตามธรรมชาติ	24
3.4	ปริมาณการกระจายข้าวของครีวเรื้อนเกษตรในภาพรวมและกลุ่มครีวเรื้อน	25
3.5	การมีอยู่ของแหล่งอาหารและการเข้าไปใช้ประโยชน์ รวมถึงผู้ป่วยจากภาวะทุพโภชนาการ	26
3.6	ค่าใช้จ่ายเงินสดต่อคนของครีวเรื้อนเกษตรทั้ง 4 กลุ่มในการบริโภคอาหารตลอดทั้งปี	28
3.7	การประกอบอาหารบริโภคในครีวเรื้อนของกลุ่มเกษตรกรทั้ง 4 กลุ่ม	32
3.8	ค่าดัชนีมวลกาย (BMI) ตามเกณฑ์ขององค์การอนามัยโลกและค่าจุดตัดของประชากรเอเชีย	35
3.9	ค่าดัชนีมวลกาย(BMI) ของตัวแทนเกษตรกรผู้ให้สัมภาษณ์	36
4.1	ภาวะความยากจน (สัดส่วนและระดับความรุนแรงของความยากจน)	39
4.2	การแบ่งกลุ่มของครีวเรื้อนเกษตรตามระดับรายได้สุทธิ (บาท/คน/ปี)	41
4.3	ค่าเฉลี่ยคะแนนความไม่มั่นคงด้านอาหารของครีวเรื้อนเกษตรทั้ง 4 กลุ่ม	45
4.4	One-Way ANOVA แสดงความสัมพันธ์ระหว่างค่าคะแนนความไม่มั่นคงด้านอาหารของครีวเรื้อนเกษตรทั้ง 4 กลุ่ม	45

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า	
2.1	องค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร	14
3.1	การถือครองที่ดินของครัวเรือนเกษตรกร	22
3.2	ครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่างที่มีค่าใช้จ่ายเงินสดในการบริโภคอาหาร จำแนกแต่ละช่วง	27
3.3	ความถี่ของการบริโภคอาหารไม่ถูกสุขลักษณะ(สุกๆ ดิบๆ) ของครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่าง	30
3.4	ความใส่ใจในการบริโภคอาหารให้ครบ 5 หมู่ ของครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่าง	30
3.5	การทำอาหารรับประทานเองของครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่าง	31
4.1	สัดส่วนครัวเรือนเกษตรกรกรแบ่งตามระดับรายได้มีทั้งหมด 4 กลุ่ม	40
4.2	ประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ	42
4.3	ประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ	43
4.4	ระดับความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกร	44
4.5	ประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ของครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้สุทธิต่อคนต่ำกว่าเส้นยากจน (N=101)	46
4.6	ประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ของครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้สุทธิต่อคนต่ำกว่าเส้นยากจน (N=101)	47
4.7	ระดับความไม่มั่นคงด้านอาหาร ของครัวเรือนเกษตรกร ที่มีรายได้สุทธิต่อคนต่ำกว่าเส้นยากจน (N=101)	48

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของงานวิจัย

ความมั่นคงด้านอาหาร (Food Security) เป็นเรื่องที่ได้รับการสนใจทั้งในระดับประชาคมโลก ระดับประเทศ และระดับครัวเรือน เนื่องจากอาหารเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ปัญหาความมั่นคงด้านอาหารเริ่มต้นขึ้นในช่วง พ.ศ. 2513-2522 ซึ่งเป็นช่วงที่ทั่วโลกประสบปัญหาขาดแคลนธัญพืชสำหรับบริโภค ส่งผลให้เกิดวิกฤตราคาอาหารเพิ่มสูงขึ้น และในช่วงเวลานั้น ได้มีการจัดการประชุมอาหารโลกครั้งแรกขึ้นในปี พ.ศ. 2517 ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี โดยในที่ประชุมมองความมั่นคงทางอาหารว่าเป็นปัญหาที่เกิดมาจากความไม่เพียงพอในการผลิตอาหารเพื่อตอบสนองความต้องการในการบริโภค (ศจินทร์ ประชาสันต์, 2555) ซึ่งปัญหาความมั่นคงด้านอาหารทวีความรุนแรงมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลเนื่องมาจากสภาวะแวดล้อมของโลกและความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการลดลงของผลผลิตทางการเกษตร จนทำให้ประชากรกลุ่มที่ยากจนไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations: FAO) ได้แบ่งความหมายของความมั่นคงทางอาหารเป็น 4 มิติ ได้แก่ ความพอเพียงของปริมาณอาหาร (Availability) การเข้าถึงอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ (Access) การใช้ประโยชน์อาหารที่เพียงพอ เข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการ (Utilization) และการมีเสถียรภาพไม่เสี่ยงกับการไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน (Stability) หรือกล่าวได้ว่า ความมั่นคงทางอาหาร คือ การมีปริมาณอาหารเพียงพอกับความต้องการในการบริโภค โดยสามารถเข้าถึงและนำอาหารที่มีคุณภาพ มีคุณค่า มาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ร่างกาย โดยข้อมูลจาก FAO ระบุว่าในปี พ.ศ. 2562 ประเทศไทยมีสัดส่วนผู้ขาดสารอาหารร้อยละ 9.3 หรือคิดเป็นจำนวน 6 ล้านคน และจากดัชนีวัดความมั่นคงด้านอาหารโลก เมื่อพิจารณาการขาดสารอาหาร พบว่า ประเทศไทยถูกจัดอยู่ในลำดับที่ 52 จาก 113 ประเทศทั่วโลก และลำดับที่ 3 ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รองจากสิงคโปร์และมาเลเซีย (Global Food Security Index 2019)

จากความตระหนักของประชาคมโลกในประเด็นปัญหาความยากจนและความมั่นคงด้านอาหาร องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) จำนวน 17 เป้าหมาย โดยเป้าหมายที่ 1 สนับสนุนให้มีการยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกที่ และเป้าหมายที่ 2 สนับสนุนให้มีการยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการ และส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมประเทศหนึ่งที่มีการผลิตอาหารเกินความต้องการของประชากรในประเทศ และส่งออกผลผลิตส่วนเกินดังกล่าว ไปจำหน่ายในตลาดการค้าอาหารของโลก ทั้งในรูปของ สินค้าเกษตร สินค้าเกษตรแปรรูปและอาหาร สร้างรายได้ให้กับประเทศ ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการปลูกพืชพลังงานทดแทนเพิ่มขึ้นทำให้พื้นที่ปลูกพืชอาหารลดน้อยลงรวมทั้ง ผลผลิตที่เสียหายจากภัยธรรมชาติ ล้วนส่งผลต่อปริมาณผลผลิตและรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร และยังมีกลุ่มคนที่มีอาหารไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนหรือมีการบริโภคอาหารที่ขาดโภชนาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนเกษตรกรที่ยากจน ซึ่งสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรได้วิเคราะห์ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรและแรงงาน ปีเพาะปลูก 2560/61 พบว่า จากครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมด 5.91 ล้านครัวเรือนเป็นครัวเรือนยากจน จำนวน 1.25 ล้านครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 21.15 ของครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมด (รายได้ต่ำกว่าเส้นยากจนที่สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ทำการคำนวณคือเท่ากับ 2,686 บาทต่อคนต่อเดือนหรือเท่ากับ 32,228 บาทต่อคนต่อปี) ปัญหาที่สำคัญของเกษตรกร คือไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองหรือมีที่ดินทำกินน้อย มีต้นทุนการผลิตสูง ราคาผลผลิตตกต่ำ ทำให้รายได้ของครัวเรือนไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย นำไปสู่ภาระหนี้สินตามมา ประกอบกับรูปแบบการผลิตและการตลาดที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้การผลิตภาคเกษตรเป็นการผลิตในเชิงพาณิชย์ และจำหน่ายผลผลิตทั้งหมด เพื่อนำรายได้มาเป็นค่าใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภคของครัวเรือน จากสาเหตุดังกล่าว เกษตรกรไม่สามารถพึ่งพาการผลิตอาหารในครัวเรือนและรายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครัวเรือน ทำให้เกิดปัญหาอาหารไม่เพียงพอต่อการบริโภคและขาดสารอาหารของสมาชิกในครัวเรือน เกษตรกรบางส่วนได้มีการน้อมนำแนวคิดทฤษฎีใหม่และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เพื่อให้หลุดพ้นจากความยากจน เนื่องจากการทำการเกษตรแบบผสมผสานมาทดแทนการทำเกษตรแบบเชิงเดี่ยว เพื่อลดความเสี่ยงด้านการผลิต มีความมั่นคงด้านอาหาร มีรายได้เพิ่มขึ้นจากผลผลิตที่หลากหลาย ทำให้มีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร จึงเห็นความสำคัญของการศึกษาความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกร เพื่อขจัดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ในประเด็นสำคัญคือความสามารถเข้าถึงอาหารสำหรับการบริโภคได้อย่างเพียงพอ สามารถนำมาจำหน่ายเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน ยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและพัฒนาภาคการเกษตรของไทยต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อวิเคราะห์ความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร

1.2.2 เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความไม่มั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนเกษตรกรแต่ละกลุ่ม

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 ด้านพื้นที่ทำการศึกษาคือจะคัดเลือกจังหวัดที่มี รายได้สุทธิครัวเรือน/คน น้อยที่สุด 15 ลำดับแรก ประกอบด้วย จังหวัดแม่ฮ่องสอน น่าน พิจิตร เชียงราย ลำปาง สุรินทร์ บุรีรัมย์ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ร้อยเอ็ด อำนาจเจริญ มหาสารคาม ชัยภูมิ อ่างทอง และสระแก้ว

1.3.2 ด้านประชากรกลุ่มเป้าหมายของการศึกษา ครัวเรือนเกษตร จากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคม ครัวเรือนและแรงงานเกษตร ปีเพาะปลูก 2559/60 เฉพาะ 15 จังหวัดดังกล่าวข้างต้น

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

ครัวเรือนเกษตร หมายถึง ครัวเรือนที่มีสมาชิกคนใดคนหนึ่ง หรือหลายคน ประกอบการเกษตรในปีอ้างอิงที่ใช้จัดเก็บข้อมูล

ความยากจนที่เป็นรายได้ หมายถึง ระดับรายได้หรือฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลว่ามีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำ หรือมีรายได้ต่ำกว่ามาตรฐานคุณภาพชีวิตขั้นต่ำที่ยอมรับในแต่ละสังคม

เส้นความยากจน (Poverty Line) หมายถึง เกณฑ์มูลค่าความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำทั้งด้านอาหาร และสินค้าที่ไม่ใช่อาหารหรือปัจจัยสี่เพื่อใช้แบ่งว่าบุคคลใดเป็นคนจน ดังนั้น เส้นความยากจนจึงเป็นผลรวมของเส้นความยากจนด้านอาหาร (Food Poverty Line) และเส้นความยากจนด้านสินค้าที่ไม่ใช่อาหาร (Non-Food Poverty Line) ใช้วัดความยากจนในมิติที่เป็นตัวเงิน ซึ่งสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้คำนวณเส้นความยากจนปี 2560 เท่ากับ 2,686 บาทต่อคนต่อเดือน หรือ 32,228 บาทต่อคนต่อปี

คนจน (ในมิติที่เป็นตัวเงิน) หมายถึง คนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนหรือบุคคลที่มีรายได้ไม่เพียงพอในการใช้จ่ายเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานขั้นต่ำในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค การวัดความยากจนในมิตินี้จึงต้องมีการแปลงความต้องการขั้นพื้นฐานเป็นจำนวนเงิน การวัดความยากจนวิธีนี้จึงเป็นการวัดความสามารถของบุคคลที่จะมีรายได้หรือรายจ่ายเพื่อสนองความต้องการขั้นพื้นฐานดังกล่าว

คนพ้นจน หมายถึง ประชากรที่มีรายได้สุทธิครัวเรือนต่อคนต่อปีมากกว่าเส้นความยากจนเกิน 20 %

คนเกือบจน หมายถึง ประชากรที่มีรายได้สุทธิครัวเรือนต่อคนต่อปีตั้งแต่ระดับเส้นความยากจนขึ้นไป แต่ไม่เกิน 20 %

คนจนน้อย หมายถึง ประชากรที่มีรายได้สุทธิครัวเรือนต่อคนต่อปีต่ำกว่าเส้นความยากจนไม่เกิน 20 %

คนจนมาก หมายถึง ประชากรที่มีรายได้สุทธิครัวเรือนต่อคนต่อปีต่ำกว่าเส้นความยากจนเกินกว่า 20 %

สัดส่วนคนจน หมายถึง จำนวนประชากรที่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีต่ำกว่าเส้นความยากจนต่อจำนวนประชากรทั้งหมด

ความรุนแรงของความยากจน หมายถึง การวัดสถานการณ์ของความยากจนที่พิจารณาจากกลุ่มคนที่มีปัญหาความยากจนรุนแรง หรือมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนมากๆ เป็นกลุ่มที่จะหลุดพ้นจากความยากจนได้ยากที่สุด

1.5 วิธีการวิจัย

1.5.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ข้อมูลปฐมภูมิ ประกอบด้วย

1.1) กำหนดกลุ่มเป้าหมายการศึกษาจากจำนวนครัวเรือนเกษตรทั้งหมดที่ได้จากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร ปีเพาะปลูก 2559/60

1.2) คัดเลือกจังหวัดที่มีรายได้สุทธิครัวเรือน/คน น้อยที่สุด 15 อันดับแรก ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน สุรินทร์ อ่างทอง บุรีรัมย์ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น น่าน ร้อยเอ็ด อำนาจเจริญ มหาสารคาม สระแก้ว พิจิตร เชียงราย ชัยภูมิ และลำปาง ซึ่งมีจำนวน 2,701 ครัวเรือน

1.3) กำหนดขนาดตัวอย่างจากจำนวนครัวเรือนเกษตรใน 15 จังหวัดดังกล่าวข้างต้น โดยใช้เกณฑ์ของ W Lawrence Neuman ซึ่งกำหนดขนาดตัวอย่างร้อยละ 10 หากประชากรมากกว่า 1,000 ทำให้ได้ขนาดตัวอย่างประมาณ 277 ครัวเรือน จากนั้นจึงทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling) ใน 15 จังหวัด ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 1.1 จำนวนตัวอย่างของครัวเรือนเกษตรที่มีรายได้สุทธิครัวเรือน/คน น้อยที่สุด 15 อันดับแรก

ลำดับ	จังหวัด	จำนวนครัวเรือน	จำนวนครัวเรือนตัวอย่าง
1	แม่ฮ่องสอน	32	5
2	สุรินทร์	313	31
3	อ่างทอง	80	10
4	บุรีรัมย์	361	36
5	กาฬสินธุ์	179	18
6	ขอนแก่น	231	23
7	น่าน	82	10
8	ร้อยเอ็ด	297	30
9	อำนาจเจริญ	108	11
10	มหาสารคาม	257	26
11	สระแก้ว	80	9
12	พิจิตร	146	15
13	เชียงราย	193	19
14	ชัยภูมิ	211	21
15	ลำปาง	131	13
รวม		2,701	277

ที่มา: จากการคำนวณโดยอ้างอิงข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร ปีเพาะปลูก 2559/60

1.4) สัมภาษณ์ครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่าง ในประเด็นความไม่มั่นคงด้านอาหาร เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์ ในทุกมิติ (ความพอเพียง การเข้าถึง การใช้ประโยชน์ และเสถียรภาพด้านอาหาร) รวมทั้งความคิดเห็นของเกษตรกรเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ การบริโภคของครัวเรือน โครงสร้างพื้นฐาน และสภาพแวดล้อมของชุมชน รวมทั้ง ประเด็นปัญหาความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐในด้านต่างๆ ตลอดจนข้อมูลทางด้านอาหารที่ใช้บริโภคในชุมชน

2) ข้อมูลทุติยภูมิ ประกอบด้วย

2.1) ข้อมูลที่ได้จากผลการศึกษาภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร ปีเพาะปลูก 2559/60 เพื่อนำมาวิเคราะห์ความยากจน ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเกษตร รายได้-รายจ่ายในการเกษตรและนอกการเกษตร เป็นต้น

2.2) ข้อมูลสภาพทั่วไปของจังหวัดแม่ฮ่องสอน น่าน พิจิตร เชียงราย ลำปาง สุรินทร์ บุรีรัมย์ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ร้อยเอ็ด อ่างทอง และสระแก้ว ที่ได้ค้นคว้าจากหนังสือเอกสาร และรายงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.5.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาเพื่อประเมินสถานะความยากจนและความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1) สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) การวิเคราะห์คุณลักษณะทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกร ตัวอย่าง โดยใช้เครื่องมือทางสถิติอย่างง่ายในรูปของการหาค่าเฉลี่ย หาสัดส่วน ร้อยละ ดังนี้

1.1) วิเคราะห์ลักษณะทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร การถือครองที่ดิน รายได้ รายจ่าย ครัวเรือนเกษตร รวมถึงการแบ่งกลุ่มเกษตรเป็น 4 กลุ่มประกอบด้วย กลุ่มพันธจัน กลุ่มเกือบจัน กลุ่มจันน้อย และกลุ่มจันมาก ซึ่งพิจารณาจากรายได้สุทธิ (บาท/คน/ปี)

1.2) วิเคราะห์ความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ซึ่งพิจารณาการมีอยู่ของแหล่งอาหารและการเข้าไปใช้ประโยชน์ของครัวเรือนเกษตรกร การเข้าถึงแหล่งอาหารและการจัดการแหล่งอาหาร รวมไปถึง การกระจายผลผลิตข้าว ภูมิปัญญาในการถนอมอาหาร และค่าดัชนีมวลกายของเกษตรกร

2) สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) เป็นการสรุปอ้างอิงจากค่าสถิติ (Statistic) ของกลุ่มตัวอย่างไปยังค่าพารามิเตอร์ (Parameter) ของประชากร ในการศึกษาคั้งนี้จะสร้างดัชนีชี้วัดเชิงปริมาณในส่วนที่ 1 และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรเชิงปริมาณและตัวแปรเชิงกลุ่มในส่วนที่ 2-3 ดังนี้

2.1) การวัดความยากจนโดยใช้ Head-count Ratio เพื่อหาสัดส่วนครัวเรือนยากจน และใช้ ดัชนี Foster-Greer-Thorbecke (FGT - Index) เพื่อวัดความรุนแรงของความยากจน และการวิเคราะห์ความยากจนเชิงเปรียบเทียบ ที่แสดงถึงสภาพที่ไม่สามารถรักษาระดับการครองชีพให้อยู่ในระดับที่ทัดเทียมกับผู้อื่นได้โดยเรียงลำดับครัวเรือนตามรายได้จากน้อยไปมาก และแบ่งกลุ่มครัวเรือนออกเป็น 4 กลุ่ม

ซึ่งวัดออกมาในสัดส่วนของร้อยละ ครั้วเรือนที่ยากจนคือครั้วเรือนที่มีรายได้อยู่ในกลุ่ม 20% ล่างซึ่งเป็นกลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุด

2.2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความไม่มั่นคงด้านอาหารโดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวน Analysis of Variance หรือ ANOVA. (กัลยา วาณิชย์บัญชา, 2551) เพื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยคะแนนความไม่มั่นคงด้านอาหารของครั้วเรือนเกษตรทั้ง 4 กลุ่ม

2.3) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความไม่มั่นคงด้านอาหารครั้วเรือนเกษตรทั้ง 4 กลุ่ม รวมไปถึงการวิเคราะห์ความไม่มั่นคงด้านอาหารของครั้วเรือนเกษตรที่มีรายได้สุทธิ (บาท/คน/ปี) ต่ำกว่าเส้นยากจน

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

16.1 ใช้เป็นข้อมูลหรือแนวทางประกอบการกำหนดนโยบายและมาตรการด้านความมั่นคงทางด้านอาหารให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริง

16.2 เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาการเกษตรของครั้วเรือนเกษตรกรรายย่อยที่ไม่มีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง เช่าที่ดิน หรือมีพื้นที่จำนวนน้อย ให้มีรายได้สูงขึ้น เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสังคมในภาคเกษตร

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี

2.1 การตรวจเอกสาร

จากการตรวจสอบเอกสาร พบว่า การศึกษาเรื่องความมั่นคงด้านอาหารมีการศึกษาอยู่ 2 แบบ คือ การศึกษาที่มุ่งเน้นไปที่ชุมชน กับ การศึกษาที่เป็นภาพรวมทั้งประเทศ ซึ่งการศึกษาที่มุ่งเน้นไปที่ชุมชน ได้อธิบายองค์ประกอบของความมั่นคงทางด้านอาหารแบ่งออกเป็น 3 ถึง 4 ด้าน ประกอบด้วย ความพอเพียง การเข้าถึง การใช้ประโยชน์ และเสถียรภาพ และได้แบ่งแหล่งอาหารของชุมชนออกเป็น 3 แหล่ง ได้แก่ แหล่งอาหารธรรมชาติ แหล่งอาหารที่ผลิตเอง และแหล่งอาหารซื้อขาย (จอมขวัญ ชุมชาติ, 2558) โดยการศึกษาจะมุ่งเน้นไปถึงการใช้ประโยชน์ของอาหารในชุมชน ชุมชนดังกล่าวมีอาหารที่ชนิด อยู่ในแหล่งธรรมชาติที่ชนิด ผลิตได้เองที่ชนิด และซื้อขายที่ชนิด พร้อมกับศึกษาในระดับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงถึงวิถีชีวิตที่กำลังเปลี่ยนไป จากเดิม และการให้ความสำคัญกับการรองรับสิทธิของชุมชนในการมีส่วนร่วมในระบบห่วงโซ่อาหาร ในส่วน การตรวจเอกสารที่ศึกษาความมั่นคงด้านอาหารเป็นภาพรวมทั้งประเทศ การศึกษามีการอ้างอิงองค์การอาหาร และการเกษตรแห่งสหประชาชาติถึงหลักเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาถึงความมั่นคงทางอาหาร และคนไทยส่วนหนึ่งอยู่ในกลุ่มผู้ด้อยาก โดยมีปัจจัยหลายอย่างซึ่งอาจทำให้ประเทศไทยมีแนวโน้มความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหาร ในอนาคต พร้อมกันนี้มีการใช้ข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกรไทย ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญของการตรวจสอบเอกสารเรื่องความมั่นคงด้านอาหารได้ ดังนี้

2.1.1 ความมั่นคงด้านอาหารของประเทศไทย

ประเทศไทยสามารถผลิตอาหารและส่งออกอาหารได้ในหลายประเภท โดยเฉพาะข้าวที่ไทยสามารถผลิตได้อย่างเพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศถึงร้อยละ 75 และส่งออกข้าวเป็นรายใหญ่ของโลก แต่จากข้อมูล องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations หรือ FAO) ยังพบว่า คนไทยส่วนหนึ่งอยู่ในกลุ่มผู้ด้อยาก (Hunger) หรืออยู่ในภาวะทุพโภชนาการ นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่นที่อาจส่งผลกระทบต่อการผลิตพืชอาหาร เช่น ฐานทรัพยากรธรรมชาติ มีแนวโน้มเสื่อมโทรมรุนแรงส่งผลกระทบต่อภาคเกษตรและความมั่นคงทางอาหาร ระบบการผลิตภาคเกษตรยังต้องพึ่งปัจจัยการผลิตจากต่างประเทศ ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง ขนาดของพื้นที่การเกษตรมีจำกัด และถูกใช้ไปเพื่อกิจการอื่น รวมทั้งมีปัญหาชาวต่างชาติอาศัยช่องว่างทางกฎหมายเข้ามาครอบครองที่ดิน เกษตรกรรม ส่งผลให้คนไทยสูญเสียสิทธิการครอบครองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน และแรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลง ส่วนการเชื่อมโยงผลผลิตการเกษตร กับภาคอุตสาหกรรมเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่ายังอยู่ในวงจำกัดและล่าช้า เนื่องจากการพัฒนาเป็นแบบแยกส่วน ขาดการรวมกลุ่มอย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังมีปัจจัยภายนอกที่กระทบความมั่นคงทางด้านอาหาร เช่น การเปิดการค้าเสรีและการลงทุนตามข้อตกลงการค้าเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community หรือ AEC) ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ประเทศ

ไทยมีแนวโน้ม อาจมีความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหารในอนาคตได้ (นนทกานต์ จันทร์อ่อน, 2557) และจากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกรไทย (ปทุมดา มาสวัสดิ์ และคณะ, 2559) พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงด้านอาหารมากที่สุด การเพิ่มระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน การมีหัวหน้าครัวเรือนเพศหญิง การมีปริมาณข้าวที่เก็บไว้บริโภค การได้รับความช่วยเหลือทางการเกษตร การเพิ่มขึ้นของรายได้ที่เป็นรายภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร และการทำการเกษตรผสมผสาน จะมีผลให้ความมั่นคงด้านอาหารเพิ่มขึ้น ในทางตรงกันข้าม การเพิ่มขึ้นของจำนวนหนี้สิน และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน มีผลทำให้ความมั่นคงด้านอาหารลดลง การขยายโอกาสทางการศึกษา การส่งเสริมกิจกรรมนอกฟาร์มควบคู่กิจกรรมภายในฟาร์ม การช่วยเหลือกิจกรรมการผลิตทางการเกษตร การส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสาน และการดำเนินโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกร จะช่วยลดความเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงด้านอาหาร

2.1.2 ความมั่นคงด้านอาหารในระดับชุมชน

ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชน ซึ่งให้ความสำคัญในเรื่องอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปีเป็นพื้นฐาน ได้เน้นไปที่ การพึ่งพาตนเองด้านอาหารทั้งในระดับครัวเรือน และชุมชน และให้ความสำคัญกับมิติในด้านสิทธิและการเข้าถึงระบบอาหาร พบว่า ยังมีความไม่มั่นคงทางอาหารของชุมชนในหลายมิติ โดยเฉพาะในด้านสิทธิและการเข้าถึงระบบอาหาร ในขณะที่ศักยภาพของชุมชนในบางชุมชนยังดำรงการช่วยเหลือกันในการแก้ไขปัญหาภาวะการขาดแคลนอาหาร (สุภา ใยเมือง และเกียรติศักดิ์ ยั่งยืน, 2554) จากการศึกษาาระดับความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือน ในตำบลเกาะเกิด อำเภอเข็รใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช (อัจฉรา ทองประดับ และคณะ, 2552) โดยวิเคราะห์หาปัจจัยที่มีผลต่อระดับความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือน ที่มีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ การมีอาหาร การเข้าถึงอาหาร และการใช้ประโยชน์จากอาหาร พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 70.20 มีอาหารอยู่ในระดับไม่มั่นคง และร้อยละ 22.20 อยู่ในระดับค่อนข้างมั่นคง และร้อยละ 7.60 อยู่ในระดับมั่นคง ด้านการเข้าถึงอาหารของครัวเรือน ร้อยละ 28.00 อยู่ในระดับไม่มั่นคง ร้อยละ 47.90 อยู่ในระดับค่อนข้างมั่นคง และร้อยละ 24.10 อยู่ในระดับมั่นคง ส่วนด้านการใช้ประโยชน์จากอาหารของครัวเรือน ร้อยละ 52.40 อยู่ในระดับไม่มั่นคง ร้อยละ 40.00 อยู่ในระดับค่อนข้างมั่นคง ร้อยละ 7.60 อยู่ในระดับมั่นคง และเมื่อพิจารณาในภาพรวมของความมั่นคงด้านอาหารแล้ว พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 53.50 อยู่ในระดับค่อนข้างมั่นคง ร้อยละ 37.90 อยู่ในระดับไม่มั่นคง และร้อยละ 8.60 อยู่ในระดับมั่นคง

สำหรับแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารที่ประกอบด้วย 4 ด้านคือ ความพอเพียง การเข้าถึงการใช้ประโยชน์ และเสถียรภาพ (ศยามล เจริญรัตน์, 2557) ผนวกกับความเป็นธรรมทางสังคม สำหรับประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศเกษตรกรรมหรือเป็นฐานการผลิตอาหาร ยังไม่ประสบปัญหาความอดอยากในระดับอันตราย จากการศึกษาพบว่า ความมั่นคงอาหารในระดับชุมชนในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงกำลังเปลี่ยนไป จากวิถีชีวิตที่เคยผูกพันกับการผลิตแบบยังชีพและมีความหลากหลายกลายเป็นการผลิตเพื่อการค้าที่พึ่งพากับภายนอกมากขึ้น ส่งผลต่อแนวโน้มความมั่นคงทางอาหารที่จะเปราะบางมากขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่นโยบายใน

ระดับประเทศและระดับโลกต่างมุ่งเสริมความมั่นคงทางอาหารด้วยการสร้างเพียงอาหารที่พอเพียง เข้าถึง ใช้ประโยชน์ได้และมีเสถียรภาพในองค์รวม แต่หลายวิถีการผลิตในชุมชนที่เคยเป็นฐานความมั่นคงทางอาหารในอดีต อันประกอบด้วยการสร้างความเป็นธรรมของชุมชนในการเข้าถึงฐานทรัพยากรของชุมชนโดยเฉพาะที่ดิน

2.1.3 ภาวะความยากจนและปัจจัยที่มีผลต่อภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร

การตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาวะความยากจน พบว่า การศึกษาเรื่องภาวะความยากจน หรือปัจจัยที่มีผลต่อภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร/ครัวเรือนในชนบท มีการใช้ Headcount Ratio และ FGT-Index หาสัดส่วนครัวเรือนที่ยากจนและความรุนแรงของภาวะความยากจน มีผลการศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ ครัวเรือนที่มีลักษณะอยู่ในภาวะความยากจนนั้น หัวหน้าครัวเรือนมีระดับการศึกษาต่ำ มีครัวเรือนขนาดใหญ่ มีระดับรายได้ต่ำ มีขนาดพื้นที่ที่ใช้ในการประกอบอาชีพการเกษตรน้อย มีระดับความมั่นคงต่ำและมีหนี้สิน

โดยการศึกษาภาวะความยากจนและปัจจัยที่มีผลต่อภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2544/45 (สนิรัช แก้วมี, 2549) จากการสำรวจของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ซึ่งใช้ Headcount Ratio และ FGT-Index หาสัดส่วนครัวเรือนที่ยากจนและความรุนแรงของภาวะความยากจน พบว่า ครัวเรือนเกษตรที่เช่าที่ดินทำกินและมีขนาดฟาร์มน้อยกว่า 10 ไร่ ครัวเรือนเกษตรที่ปลูกพืชไร่และเช่าที่ดินทำกิน และครัวเรือนที่มีหนี้สินและปลูกพืชไร่ไม่มีครัวเรือนที่ยากจนและความรุนแรงของภาวะความยากจนมากที่สุด ส่วนการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อภาวะความยากจน พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวกับระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน รายได้ทั้งจากภาคการเกษตรและนอกภาคเกษตร ประเภทของกิจกรรมการผลิต และที่ตั้งของครัวเรือนมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวก คือหากปัจจัยเหล่านี้มีค่าเพิ่มขึ้นก็จะทำให้สัดส่วนรายได้ต่อเส้นยากจนเพิ่มขึ้น (ภาวะความยากจนลดลง) ส่วนจำนวนหนี้สินและจำนวนผู้พึ่งพิงในครัวเรือนมีความสัมพันธ์ในทางลบ คือเมื่อปัจจัยทั้งสองนี้มีค่าเพิ่มขึ้นก็จะทำให้สัดส่วนรายได้ต่อเส้นยากจนลดลง (ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรเพิ่มขึ้น)

ในทำนองเดียวกันจากการศึกษาภาวะความยากจนและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อโอกาสที่ครัวเรือนเกษตรจะประสบปัญหาความยากจน ปีเพาะปลูก 2547/48 (เฉลิมศาสตร์ วิเชียรเพริศ, 2550) ข้อมูลจากการสำรวจของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร โดยใช้ Headcount Ratio และ FGT-Index หาสัดส่วนครัวเรือนที่ยากจนและความรุนแรงของภาวะความยากจน พบว่า 1) กลุ่มครัวเรือนเกษตรที่ประสบปัญหาภาวะความยากจนมากที่สุด ได้แก่ ครัวเรือนเกษตรที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศชายมีระดับการศึกษาอยู่ชั้นประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 และมีช่วงอายุอยู่ระหว่าง 41-50 ปี 2) มีการถือครองที่ดินมากกว่า 1 ประเภท 3) มีขนาดฟาร์มโดยเฉลี่ยประมาณ 10-19 ไร่ 4) อาศัยอยู่นอกเขตชลประทาน 5) อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 6) มีสัดส่วนผู้พึ่งพิงอยู่ระหว่าง 0.51-0.75 และ 7) ไม่เคยเข้ารับการอบรมวิชาการทางการเกษตร ส่วนปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อโอกาสที่ครัวเรือนเกษตรจะประสบปัญหาความยากจน ได้แก่ โอกาสในการเข้าอบรมวิชาการทางการเกษตร ทำเลที่ตั้ง ขนาดฟาร์ม กิจกรรมการผลิตทางการเกษตร ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน เขตพื้นที่ชลประทาน ลักษณะการถือครองที่ดิน สัดส่วนผู้พึ่งพิงในครัวเรือน อายุของหัวหน้าครัวเรือน เพศของหัวหน้า

ครัวเรือน เงินสดจากการเกษตรในฟาร์ม เงินสดจากการเกษตรอื่นๆ ในฟาร์ม และรายได้จากนอกภาคเกษตรในฟาร์ม

เมื่อพิจารณาภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรในแต่ละภูมิภาค (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2555) พบว่า ครัวเรือนเกษตรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีกลุ่มครัวเรือนยากจนสูงสุดถึงร้อยละ 41.89 รองลงมาได้แก่ ครัวเรือนยากจนในภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ร้อยละ 26.81 13.57 และ 13.08 ตามลำดับ ในขณะที่เดียวกัน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก็มีความรุนแรงของความยากจน มากที่สุด รองลงมาเป็นภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ น้อยที่สุด โดยภาพรวมแล้วปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อภาวะความยากจนประกอบด้วย 3 ปัจจัย (เพชร ชัยศร, 2556) ได้แก่ การสะสมทุน ไม่มีทรัพย์สินที่ก่อให้เกิดรายได้ ขาดการประหยัดอดออม ไม่มีทรัพย์สินถาวร ไม่มีการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรการเงินในชุมชน สิทธิโอกาสทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม การเข้าถึงแหล่งเงินทุนของรัฐ ขาดโอกาสในการรับรู้ข่าวสาร ขาดสวัสดิการทางสังคม ภาระทางการเงิน มีภาระหนี้้นอกระบบ กู้เงินไปใช้จ่ายผิดประเภท ไม่มีรายได้พิเศษหรืออาชีพเสริม การขาดโอกาสในการมีส่วนร่วม หรือเป็นสมาชิกกลุ่ม ส่งผลต่อรายได้ซึ่งเป็นตัววัดภาวะความยากจนมากที่สุด

จากการศึกษาและงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า การศึกษาเรื่องภาวะความยากจนที่ผ่านมาใช้เครื่องมือสำหรับการวิเคราะห์เพียง 2 เครื่องมือ ประกอบด้วย Headcount Ratio และ FGT- Index เพื่อให้ทราบถึงสัดส่วนความยากจนและความรุนแรงของความยากจน จากนั้นนำไปศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความยากจน โดยผลการศึกษา มีความสอดคล้องกัน คือ ภาระหนี้สินจำนวนมาก กู้เงินไปใช้จ่ายผิดประเภท ไม่มีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ ขาดการประหยัดอดออม ครัวเรือนมีขนาดใหญ่ ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่มุ่งเน้นไปทางตัวเงินหรือทรัพย์สินเป็นหลัก ไม่ได้มองเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ผู้วิจัยจึงตรวจสอบเอกสาร ผลงานวิจัยเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร พบว่า การศึกษาความมั่นคงทางอาหาร มีองค์ประกอบ 4 ด้านคือ ความเพียงพอ การเข้าถึง การใช้ประโยชน์ และเสถียรภาพด้านอาหาร การศึกษามุ่งเน้นการใช้ประโยชน์ของอาหารในชุมชน มีอาหารที่ชนิดอาหารอยู่ในแหล่งธรรมชาติที่ชนิด ชุมชนผลิตอาหารได้เองที่ชนิด โดยปัจจัยที่มีผลต่อการมั่นคงทางอาหารประกอบด้วย การมีอาหาร การเข้าถึงอาหาร และการใช้ประโยชน์จากอาหาร และผลการศึกษาและงานวิจัยดังกล่าวได้มองความไม่มั่นคงด้านอาหารมาจากปัจจัยการเพิ่มขึ้นของจำนวนหนี้สิน จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น การขาดสิทธิในการเข้าถึงระบบอาหารในชุมชน เช่น ป่าชุมชน ห้วย หนอง คลอง บึง อ่างเก็บน้ำ รวมถึงการเปิดการค้าเสรีและการลงทุนตามข้อตกลงการค้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ทำให้ประเทศไทยมีความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหาร

ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความตั้งใจทำการศึกษาความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตร โดยแบ่งกลุ่มครัวเรือนเกษตร ออกเป็น 4 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มคนพินิจ กลุ่มคนเกือบจน กลุ่มคนจนน้อย และกลุ่มคนจนมาก ซึ่งแบ่งกลุ่มจากระดับรายได้สุทธิต่อคนต่อปี เพื่อให้ทราบถึงความไม่มั่นคงด้านอาหารในแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างไร พร้อมกันนี้ครัวเรือนเกษตรที่มีรายได้สุทธิต่ำกว่าเส้นยากจนแต่ยังมีความมั่นคงทางอาหารเพราะเหตุใด ซึ่งการวิเคราะห์ความไม่มั่นคงด้านอาหาร พิจารณาในช่วงเวลา 12 เดือนที่ผ่านมาว่า

เคยมีประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหารด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นมาทดแทน ตามเกณฑ์ขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ โดยใช้ The Food Insecurity Experience (FIES – SM) เป็นหลัก

2.2 แนวคิดและทฤษฎี

2.2.1 แนวคิดการวิเคราะห์ความยากจน

ความยากจนสัมบูรณ์ ใช้วิเคราะห์ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรตามปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภาวะความยากจน จะใช้ดัชนีชี้วัดทั้งหมด 2 ดัชนี ดังนี้

1) การวัดความยากจนแบบสัมบูรณ์ในรูป Headcount Ratio เป็นการแสดงถึงสัดส่วนของจำนวนประชากรที่มีรายได้ของครัวเรือนทั้งหมดเฉลี่ยต่อคนต่อปีต่ำกว่าเส้นแห่งความยากจน หรือเรียกว่า อัตราส่วนความยากจน ซึ่งสามารถหาได้โดย

$$\text{โดยที่ } H - \text{ratio} = \text{Headcount Ratio} \quad H - \text{ratio} = \frac{q}{n}$$

$$q = \text{จำนวนตัวอย่างที่มีรายได้ของครัวเรือนทั้งหมด}$$

$$\text{เฉลี่ย/คน/ปี ที่ต่ำกว่าเส้นความยากจน}$$

$$n = \text{จำนวนตัวอย่างทั้งหมด}$$

การวัดความยากจนแบบสัมบูรณ์ในรูป Headcount Ratio นี้ทำให้เราทราบจำนวนของครัวเรือนที่ตกอยู่ในภาวะความยากจนได้ ว่ามีจำนวนเท่าไร นั่นคือ ถ้าค่า Head-count ratio มีค่ามาก ก็แสดงว่ามีกลุ่มประชากรนั้น หรือสังคมนั้นมีสัดส่วนของคนยากจนอยู่เป็นจำนวนมากนั่นเอง

แต่อย่างไรก็ตามการวัดความยากจนโดยใช้ค่า Headcount Ratio ยังคงมีข้อบกพร่องบางประการ คือ การหาค่า Head-count Ratio ไม่เป็นไปตามหลักของ Monotonicity Axiom และ Transfer Axiom ซึ่งหลักการทั้ง 2 เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป (Sen, 1974) ซึ่งรายละเอียดของหลักการทั้ง 2 มีดังนี้

Monotonicity Axiom หมายถึง ถ้าสังคมใดหรือกลุ่มประชากรใดเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ยากจน (อยู่ใต้เส้นความยากจน) มีรายได้ลดลงไปอีก ส่งผลให้สังคมนั้นหรือกลุ่มประชากรนั้นจะต้องมีภาวะความยากจนมากขึ้น

Transfer Axiom หมายถึง ถ้าสังคมใดหรือกลุ่มประชากรใดเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้รายได้ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ยากจน (อยู่ใต้เส้นความยากจน) ได้มีการเคลื่อนย้ายไปยังบุคคลที่มีรายได้มากกว่า (รวยกว่า) สังคมนั้นหรือกลุ่มประชากรนั้นจะต้องมีภาวะความยากจนมากขึ้น

จากหลักการทั้ง 2 ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลงตามหลักการข้อใดข้อหนึ่งในสังคมหรือกลุ่มประชากรหนึ่งๆ แล้ว ค่า Headcount Ratio ที่ใช้ในการวัดภาวะยากจนจะไม่มีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากค่า Headcount Ratio ไม่ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงรายได้ของคนที่ยากจน แต่ให้ความสนใจเฉพาะจำนวนประชากรที่อยู่ต่ำกว่าเส้นแห่งความยากจนเท่านั้น เพื่อที่จะลดความบกพร่องของค่าดัชนีหรือตัวชี้วัดดังกล่าว จึงได้มีนักเศรษฐศาสตร์สร้างตัวชี้วัดคำนึงถึงหลักของ Monotonicity Axiom และ Transfer Axiom ซึ่งเราเรียกตัวชี้วัดนี้ว่า ดัชนี Foster-Greer-Thorbecke (FGT - Index) (Foster, Greer และ Thorbecke,1984)

2) การวัดความยากจนโดยใช้ ดัชนี Foster-Greer-Thorbecke (FGT - Index) การวัดความยากจนโดยใช้ FGT - Index เป็นตัวชี้วัดภาวะความยากจน โดยมีการถ่วงน้ำหนักของค่าความแตกต่างของรายได้ของกลุ่มคนที่ยากจนที่แตกต่างไปจากระดับเส้นความยากจน ซึ่งสามารถหาได้ ดังนี้ (Foster, Greer และ Thorbecke,1984)

$$FGT \text{ - index} = \frac{1}{nz^2} \sum_{i=1}^q g_i^2$$

โดยที่ FGT - index = Foster-Greer-Thorbecke index

z = ระดับของเส้นความยากจน

n = จำนวนครัวเรือนทั้งหมด

q = จำนวนครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นแห่งความยากจน

g_i = ผลต่างของรายได้ของครัวเรือนยากจนที่ i กับเส้นแห่งความยากจน

การวัดความยากจนโดยใช้ FGT Index นี้ ทำให้ทราบถึงความรุนแรงของปัญหาว่าตกอยู่ในภาวะความยากจนมากน้อยขนาดไหน ถ้าค่าดัชนี FGT มีค่ามากก็แสดงว่าสังคมนั้นมีภาวะยากจนมาก ค่าดัชนี FGT เป็นการวัดระดับความยากจนโดยใช้ผลต่างของเส้นความยากจนกับรายได้ของครัวเรือนที่ยากจน เพราะฉะนั้น การที่รายได้ของครัวเรือนที่ยากจนเพิ่มขึ้นหรือลดลงก็ย่อมมีผลต่อค่าดัชนี กล่าวคือ ถ้าสังคมใดเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้มีการเคลื่อนย้ายรายได้ส่วนหนึ่งจากครัวเรือนที่ยากจนไปให้กับครัวเรือนที่ร่ำรวยกว่า ค่าดัชนี FGT ก็จะมีค่ามากขึ้นทันที ในขณะที่การวัดความยากจนโดยใช้ Headcount Ratio ไม่สามารถบอกผลของการเปลี่ยนแปลงนี้ได้

เส้นความยากจน เป็นการคำนวณของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เป็นเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้แจกแจงคนจน และคนไม่จน โดยเส้นความยากจนนี้คำนวณขึ้นมาเป็นตัวเงินที่สะท้อนต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายของบุคคลในการได้มาซึ่งอาหารและสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นพื้นฐานขั้นต่ำของการดำรงชีพ เส้นความยากจน (Poverty Line) ประกอบด้วยเส้นความยากจนด้านอาหาร (Food Poverty Line) และเส้นความยากจนที่ไม่ใช่อาหาร (Non Food Poverty Line) รวมกัน มีหน่วยเป็นบาท/คน/เดือน และใช้เป็นเกณฑ์ในการชี้วัดความยากจนแบบสัมบูรณ์ทั้งในรูปของ Head-count Ratio และ FGT-index

2.2.2 แนวคิดความมั่นคงด้านอาหาร

แนวคิดความมั่นคงทางด้านอาหาร มีการพัฒนาแนวคิดตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1970 โดยมีการให้นิยาม คำจำกัดความไว้มากมาย ความหมายของความมั่นคงทางอาหารถูกพัฒนาให้มีมิติที่ซับซ้อนขึ้นตามความเข้าใจของคนในเรื่องบทบาทอาหาร หรือแม้แต่ว่าความแตกต่างในแต่ละประเทศ ในปี พ.ศ.2539 โครงการอาหารโลก (World Food Program: WFP) ได้กำหนดนิยาม “ความมั่นคงทางอาหาร” ครอบคลุมทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครัวเรือน ประเทศ ภูมิภาค และระดับโลก และทุกมิติ คือ การเข้าถึง ทั้งปริมาณคุณภาพของอาหารและรสนิยมของผู้บริโภค และได้ปรับปรุงใหม่อีกครั้ง โดย องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) โดยการเพิ่มการเข้าถึงอาหารทางสังคม (Social) เข้าไปด้วย และปรับนิยามให้กระชับสำหรับภาคปฏิบัติ

ความมั่นคงทางอาหาร ตามความหมายของ FAO จึงหมายถึง สถานการณ์ที่ทุกคนในทุกเวลา สามารถเข้าถึงอาหารได้ทั้งด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ อย่างเพียงพอ ปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการ และตรงกับรสนิยมของตนเอง เพื่อการมีสุขภาพที่ดี ซึ่งเห็นได้ว่า คำนิยามของความมั่นคงทางอาหาร จะพัฒนาจากความเพียงพอก่อน ต่อมาก็เพิ่มการเข้าถึงอาหารได้ทั้งด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และได้เพิ่มเรื่องคุณค่าทางโภชนาการและรสนิยมเข้าไปด้วย โดยจะต้องเกิดขึ้นตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ครัวเรือน ชุมชน ไปจนถึงระดับประเทศ (นนทกานต์ จันทร์อ่อน, 2557: 2-3)

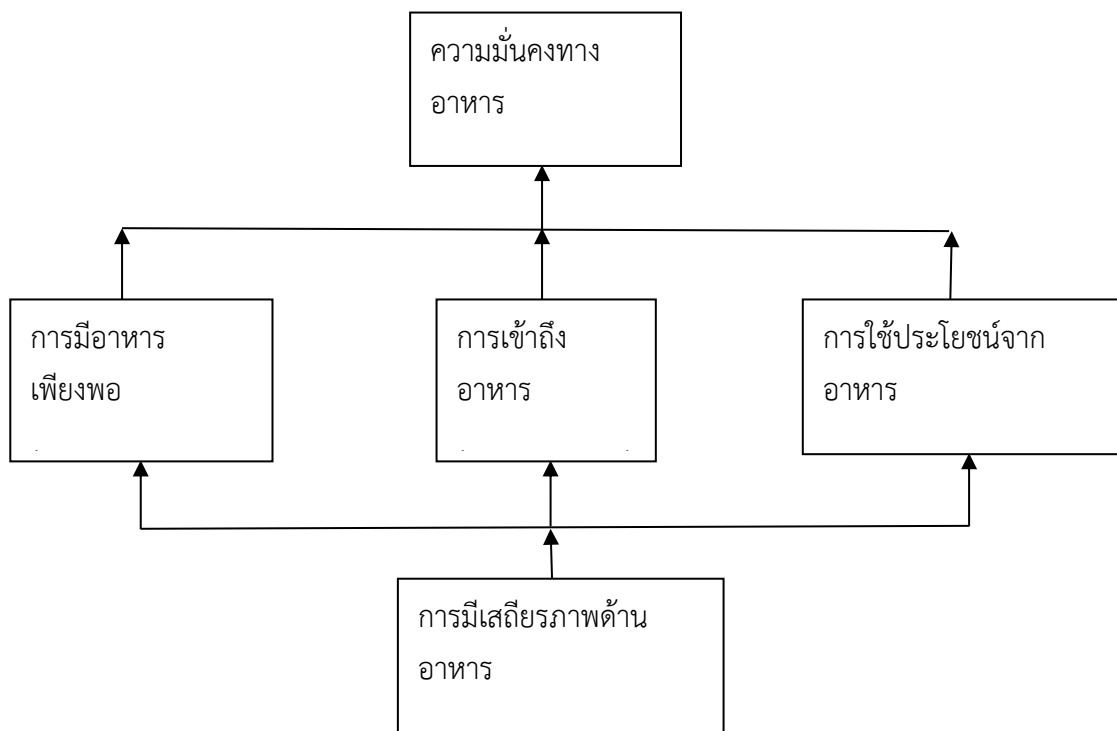
นอกจากความหมายของความมั่นคงทางอาหาร ที่ต้องการให้คนทุกคน ทุกเวลา มีความสามารถเข้าถึงอาหารทั้งในทางกายภาพและเศรษฐกิจอย่างเพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการ ที่ตรงกับรสนิยมของตนเอง เพื่อการมีชีวิตที่ดีและสุขภาพที่แข็งแรง FAO ได้แบ่งความหมายด้านความมั่นคงออกเป็น 4 มิติ (วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์) ดังนี้

ความพร้อมเพียง (Availability) ของปริมาณอาหาร คือ การมีปริมาณอาหารที่มีคุณภาพที่เหมาะสมอย่างเพียงพอ ที่อาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศ หรือนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือด้านอาหาร

การเข้าถึง (Access) บุคคลสามารถเข้าถึงทรัพยากรและมีสิทธิที่จะได้อาหารอย่างเหมาะสมตามความจำเป็นด้านโภชนาการ ทรัพยากรดังกล่าวหมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่งๆ ได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่ (รวมถึงสิทธิตามประเพณี เช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน)

การใช้ประโยชน์ (Utilization) บทบาทของอาหารที่มีต่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน โดยการได้ปริมาณอาหารที่เพียงพอ มีน้ำสะอาดในการบริโภค-อุปโภค มีสุขอนามัยและการดูแลสุขภาพที่ดี ซึ่งความต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง โดยนัยยะนี้ ความมั่นคงทางอาหาร จึงสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าที่ไม่ใช่อาหารด้วย

เสถียรภาพ (Stability) ประชาชนโดยรวม ครอบคลุม และปัจเจกบุคคลสามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่สามารถเข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน เช่น วิกฤตทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามวงจร เช่น ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล ซึ่งในความหมายนี้ ความมั่นคงทางอาหารครอบคลุมถึงมิติความพอเพียงและการเข้าถึงอาหารด้วย

ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร

ที่มา: ปรับจาก Food and Agricultural Organization, “Food Security”,

Policy Brief Issue2 (June 2006): 1

2.2.3 แนวคิดความไม่มั่นคงด้านอาหาร

องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) จำนวน 17 เป้าหมาย โดยเป้าหมายที่ 1 สนับสนุนให้มีการยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกที่ และเป้าหมายที่ 2 สนับสนุนให้มีการยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการ และส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน โดยมีเป้าประสงค์ที่สำคัญคือ เพื่อยุติความหิวโหยและสร้างหลักประกันให้ทุกคนโดยเฉพาะคนที่ยากจนและอยู่ในภาวะเปราะบางอันรวมถึงทารก ได้เข้าถึงอาหารที่ปลอดภัย มีโภชนาการ และเพียงพอตลอดทั้งปี ภายในปี พ.ศ.2573 ซึ่งมีตัวชี้วัดคือ ความชุกของความไม่มั่นคงทางอาหารของประชากรในระดับปานกลางหรือรุนแรง โดยใช้ Food Insecurity Experience Scale (FIES) เป็นหลัก ซึ่งจะเป็นการสอบถามเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆมาทดแทน โดยใช้ประเด็นคำถามดังต่อไปนี้

- 1) คุณกังวลว่าคุณจะไม่มีอาหารเพียงพอที่จะกินเพราะขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ
- 2) มีช่วงเวลาที่คุณไม่สามารถที่จะกินอาหารที่ดีต่อสุขภาพและมีคุณค่าทางโภชนาการ เพราะมีเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ไม่พอหรือไม่
- 3) คุณกินอาหารเพียงไม่กี่ชนิดเพราะขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ
- 4) คุณต้องอดมื้ออาหารเพราะมีเงินไม่พอหรือขาดทรัพยากรอื่นๆ ที่จะได้รับอาหาร
- 5) มีช่วงเวลาที่คุณกินน้อยกว่าที่คุณคิดว่าควรจะเป็น เพราะขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ หรือไม่
- 6) ครัวเรือนของคุณขาดแคลนอาหาร เพราะขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ
- 7) คุณหิว แต่ไม่มีกินเพราะมีเงินไม่พอหรือขาดทรัพยากรอื่นๆ สำหรับอาหาร
- 8) คุณเคยมีช่วงเวลาที่กินไม่ได้กินเลยทั้งวันเพราะขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ

ในการพิจารณาความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกร จะสอบถามในข้อคำถามหลัก 8 ข้อ หากครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่างมีประสบการณ์ตามข้อคำถามดังกล่าวจะได้คะแนน 0.5 คะแนนต่อ 1 ข้อคำถาม พร้อมอธิบายประสบการณ์ดังกล่าว จากนั้นจะรวมคะแนนโดยถ่วงน้ำหนักให้สอดคล้องกับเกณฑ์การให้คะแนนของคำถาม โดยแบ่งระดับการให้คะแนนเป็น 4 ระดับ (มหาวิทยาลัยบูรพา, ม.ป.ป.) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

คะแนน	ระดับความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือน
4	มากที่สุด
3	มาก
2	ปานกลาง
1	น้อย

จากคะแนนดังกล่าวข้างต้นจะนำมาวิเคราะห์ระดับค่าเฉลี่ยเลขคณิต ทำได้โดยกำหนดคะแนนแทนน้ำหนักให้แก่ช่วงของระดับความคิดเห็นแล้วคำนวณค่าเฉลี่ย และนำค่าเฉลี่ยที่ได้ไปเทียบกับเกณฑ์การแปลความหมาย ซึ่งการหาค่าเฉลี่ยโดยทั่วไปก็มักจะใช้ผลรวมของผลคูณระหว่างค่าน้ำหนักของแต่ละระดับกับค่าความถี่ในระดับนั้น แล้วหารด้วยความถี่ทั้งหมด

การกำหนดเกณฑ์เช่นนี้ยึดหลักว่า ให้ช่วงห่างของอัตราภาคชั้นหรือพิสัยของคะแนนทุกระดับเท่ากัน ซึ่งเมื่อกำหนดน้ำหนักคะแนนระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง และน้อย เป็น 4 3 2 และ 1 ตามลำดับ พิสัยเป็น $4-1 = 3$ เฉลี่ยแต่ละช่วงห่างกัน $3/4 = 0.75$ ดังนั้น สามารถแปลความของระดับคะแนน ได้ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย	ความหมาย
3.26-4.00	มากที่สุด
2.51-3.25	มาก
1.76-2.50	ปานกลาง
1.00-1.75	น้อย

และสามารถกำหนดค่าความไม่มั่นคงด้านอาหารจากประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่น ๆ มาทดแทน ได้ดังนี้

จำนวนประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร	ความหมาย
มีประสบการณ์ตั้งแต่ 7 รายการขึ้นไป	มีปัญหามากที่สุด
มีประสบการณ์ 6 รายการ	มีปัญหามาก
มีประสบการณ์ 4-5 รายการ	มีปัญหาปานกลาง
มีประสบการณ์ 2-3 รายการ	ปัญหาน้อย
มีประสบการณ์ 1 รายการ หรือน้อยกว่า	ไม่มีปัญหา

2.2.4 การวิเคราะห์ความแปรปรวน (Analysis of Variance: ANOVA)

ANOVA ใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรปริมาณและตัวแปรเชิงกลุ่ม โดยตัวแปรเชิงปริมาณเป็นตัวแปรตาม และตัวแปรเชิงกลุ่มเป็นตัวแปรอิสระ ในการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3 กลุ่มขึ้นไป (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2551) โดยทำการทดสอบเพียงครั้งเดียว เช่นกรณีประชากร 3 กลุ่ม สมมติฐานสถิติเป็นดังนี้

$$H_0: \mu_1 = \mu_2 = \mu_3$$

$$H_1: \mu_1 \neq \mu_2 \neq \mu_3 \text{ อย่างน้อย 1 คู่}$$

ถ้าผลการทดสอบสมมติฐานปฏิเสธ H_0 หมายความว่ามีความแตกต่างอย่างน้อย 1 คู่ที่มีค่าแตกต่างกัน ซึ่งอาจจะเป็น $\mu_1 \neq \mu_2$ หรือ $\mu_1 \neq \mu_3$ หรือ $\mu_2 \neq \mu_3$ หรือ $\mu_1 \neq \mu_2 \neq \mu_3$ ก็ได้

ซึ่งในการวิเคราะห์ครั้งนี้ เพื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยคะแนนความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรทั้ง 4 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มคนพินิจน กลุ่มคนเกือบจน กลุ่มคนจนน้อย และกลุ่มคนจนมาก

กลุ่มที่ 1: กลุ่มคนพินิจน

กลุ่มที่ 2: กลุ่มคนเกือบจน

กลุ่มที่ 3: กลุ่มคนจนน้อย

กลุ่มที่ 4: กลุ่มคนจนมาก

การใช้ ANOVA เพื่อทดสอบคะแนนเฉลี่ยเท่ากันหรือไม่ โดยมีการตั้งสมมติฐาน ดังนี้

$$H_0: \text{คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มเกษตรกรทั้ง 4 กลุ่มเท่ากัน}$$

$$H_1: \text{คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มเกษตรกรอย่างน้อย 2 กลุ่ม ที่แตกต่างกัน}$$

บทที่ 3

ข้อมูลทั่วไป

ในบทนี้ มีการนำเสนอถึงลักษณะทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร ประกอบไปด้วย อายุ ระดับการศึกษา การถือครองที่ดินของครัวเรือนเกษตรกร รายได้ รายจ่ายในครัวเรือนเกษตรกร รวมถึงการกระจายผลผลิตข้าว เพราะเกือบทุกครัวเรือนเกษตรกรมีการปลูกข้าวไว้บริโภค ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมในชนบทอย่างหนึ่ง เพื่อให้ทราบว่า ในกลุ่มเกษตรกรทั้ง 4 กลุ่ม มีการกระจายข้าวในแต่ละกิจกรรมอย่างไรบ้าง นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอถึงการมีอยู่ของแหล่งอาหารและการเข้าไปใช้ประโยชน์ของครัวเรือนเกษตรกร การเข้าถึงแหล่งอาหาร และการจัดการแหล่งอาหาร ภูมิปัญญาในการถนอมอาหาร และค่าดัชนีมวลกายของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร

3.1 ลักษณะทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร

ลักษณะทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรจะเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงลักษณะและข้อจำกัดของครัวเรือนซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน เนื่องจากส่วนใหญ่หัวหน้าครัวเรือนจะเป็นผู้ตัดสินใจในการผลิต ปลูกชนิดพืช นอกจากนี้ขนาดของครัวเรือนจะส่งผลกระทบต่อระดับของรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร

ในการศึกษานี้จะแบ่งครัวเรือนเกษตรกรออกเป็น 4 กลุ่มคือ

- 1 กลุ่มพ้นจน จะมีรายได้สุทธิครัวเรือนต่อคนต่อปีมากกว่าเส้นความยากจนเกิน 20 %
- 2 กลุ่มเกือบจน จะมีรายได้สุทธิครัวเรือนต่อคนต่อปีตั้งแต่ระดับเส้นความยากจนขึ้นไปแต่ไม่เกิน 20 %
- 3 กลุ่มจนน้อย จะมีรายได้สุทธิครัวเรือนต่อคนต่อปีต่ำกว่าเส้นยากจนไม่เกิน 20 %
- 4 กลุ่มจนมาก จะมีรายได้สุทธิครัวเรือนต่อคนต่อปีต่ำกว่าเส้นยากจนเกินกว่า 20 %

ลักษณะทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรจะพิจารณาในภาพรวม และรวมกลุ่มเกษตรกรเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้สุทธิครัวเรือนต่อคนต่อปีเหนือเส้นยากจน (กลุ่มพ้นจนและกลุ่มเกือบจนจำนวน 176 ครัวเรือน) และกลุ่มที่ 2 กลุ่มครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้สุทธิครัวเรือนต่อคนต่อปีต่ำกว่าเส้นยากจน (กลุ่มจนน้อยและกลุ่มจนมากจำนวน 101 ครัวเรือน) เส้นยากจนปี 2560/61 เท่ากับ 2,685.69 บาทต่อคนต่อเดือนหรือ 32,228.32 บาทต่อคนต่อปี

1) เพศ

จากตารางที่ 3.1 ในภาพรวมของครัวเรือนเกษตรกร พบว่า ขนาดครัวเรือนเกษตรกรเฉลี่ยทั้งในภาพรวม และกลุ่มมีขนาดใกล้เคียงกันคือ 4.61 4.59 และ 4.64 ตามลำดับ ครัวเรือนส่วนใหญ่มีสัดส่วนของหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศชายร้อยละ 74.73 เพศหญิงร้อยละ 25.27 เมื่อพิจารณาตามกลุ่มที่รวมเป็น 2 กลุ่มข้างต้น คือกลุ่มครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้สุทธิครัวเรือนต่อคนต่อปีสูงกว่าเส้นยากจน และกลุ่มครัวเรือนเกษตรกรที่มี

รายได้สุทธิครัวเรือนต่อคนต่อปีต่ำกว่าเส้นยากจน ปรากฏว่าหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ทั้ง 2 กลุ่มเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิงเหมือนในภาพรวม คือร้อยละ 78.41 และ 68.32 ตามลำดับ

2) อายุ

ในการศึกษานี้ แบ่งอายุของหัวหน้าครัวเรือนเป็น 3 ช่วงอายุ ในภาพรวมหัวหน้าครัวเรือนมีอายุเฉลี่ย 57.77 ปี ซึ่งหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงอายุ 50-64 ปี คือร้อยละ 55.23 เมื่อพิจารณาเป็นกลุ่มพบว่ากลุ่มเหนือเส้นฯ และกลุ่มใต้เส้นฯก็อยู่ในช่วงอายุ 50-64 ปีเช่นกัน คือร้อยละ 55.68 และ 54.46 ตามลำดับ แต่อายุเฉลี่ยและขนาดครัวเรือนของกลุ่มใต้เส้นยากจนมีอายุเฉลี่ยมากกว่าและขนาดของครัวเรือนใหญ่กว่ากลุ่มเหนือเส้นยากจน

3) การศึกษา

หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่จบการศึกษามัธยมศึกษา คือร้อยละ 73 จบระดับประถมศึกษา รองลงมาคือร้อยละ 12.27 จบมัธยมศึกษาตอนปลาย เมื่อพิจารณาเป็น 2 กลุ่มพบว่ามีแนวโน้มเช่นเดียวกับภาพรวม แต่กลุ่มที่ 1 จะมีสัดส่วนระดับการศึกษาระดับไม่ได้เรียนหนังสือและเรียนจบชั้นประถมศึกษาตอนต้นน้อยกว่ากลุ่มที่ 2 แต่การศึกษาระดับสูงขึ้นไปกลุ่มที่ 1 มีสัดส่วนสูงกว่ากลุ่มที่ 2 ทุกระดับ

ตารางที่ 3.1 ลักษณะทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือนเกษตร

หน่วย: ร้อยละ

รายการ	ภาพรวม	กลุ่มที่ 1	กลุ่มที่ 2
		(กลุ่มพ้นจน+เกือบจน)	(กลุ่มจนน้อย+จนมาก)
เพศ			
ชาย	74.73	78.41	68.32
หญิง	25.27	21.59	31.68
รวม	100	100.00	100
อายุ (ปี)			
26-49	19.86	19.32	20.79
50-64	55.23	55.68	54.46
65 ปีขึ้นไป	24.91	25.00	24.75
รวม	100	100	100

ที่มา: จากการสำรวจ

ตารางที่ 3.1 ลักษณะทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือนเกษตร (ต่อ)

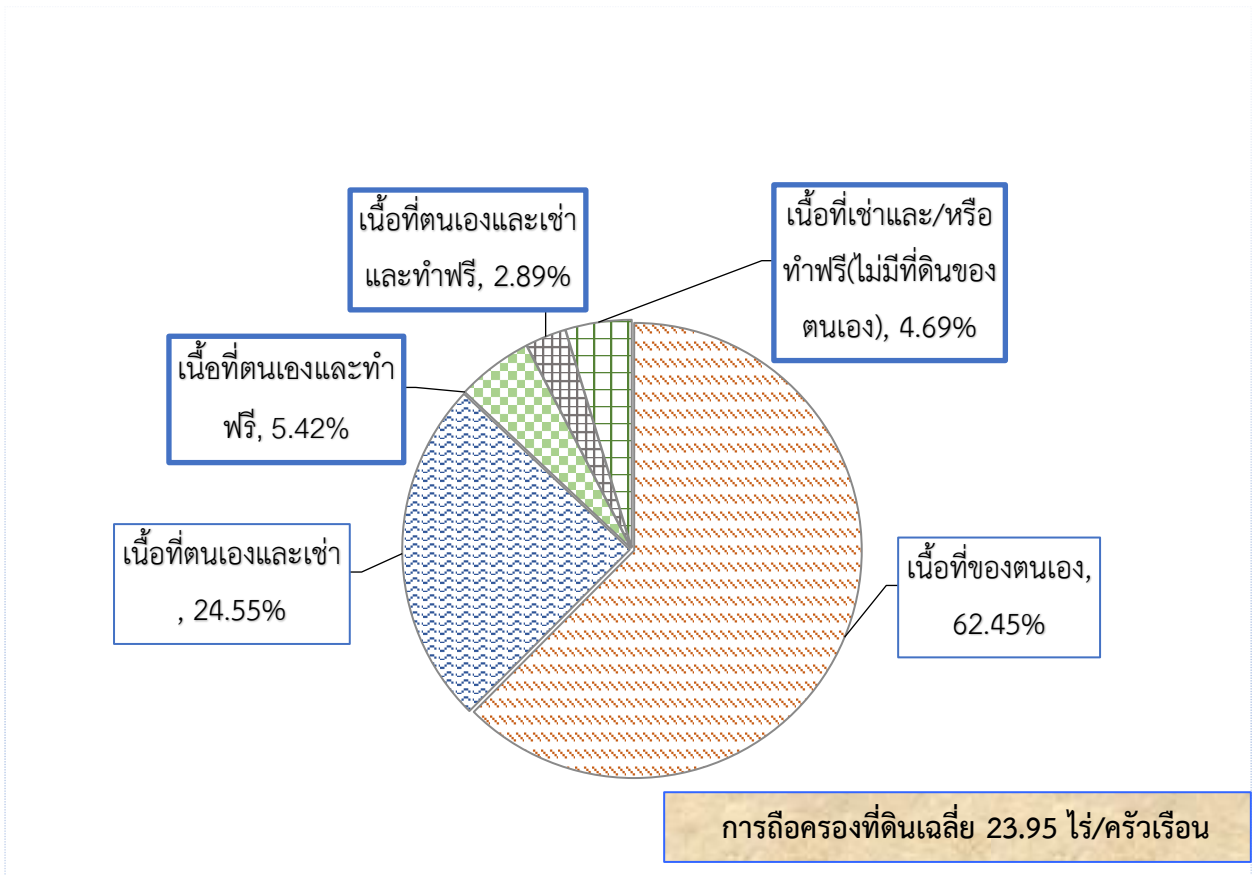
หน่วย: ร้อยละ

รายการ	ภาพรวม	กลุ่มที่ 1	กลุ่มที่ 2
		(กลุ่มพ่ันจน+เกือบจน)	(กลุ่มจนน้อย+จนมาก)
ระดับการศึกษา			
ประถมศึกษา	72.56	69.89	77.23
มัธยมศึกษาตอนต้น	7.94	7.95	7.92
มัธยมศึกษาตอนปลาย	12.27	13.64	9.90
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	2.53	2.84	1.98
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	2.89	3.98	0.99
ไม่ได้เรียนหนังสือ	1.81	1.70	1.98
รวม	100	100	100

ที่มา: จากการสำรวจ

3.2 การถือครองที่ดิน

ครัวเรือนเกษตรมีพื้นที่ในครอบครองซึ่งจะเป็นไปโดยมีเอกสารสิทธิ์(ภาพที่ 3.1) หรือพื้นที่ที่ภาครัฐจัดสรรให้ทำกิน เช่าผู้อื่น จ้างนง หรือได้ทำฟรีก็ตาม โดยที่ครัวเรือนเกษตรยังคงใช้ประโยชน์จากที่ดินจำนวนนั้น ก็ถือว่าพื้นที่นั้นเป็นการถือครองของครัวเรือนเกษตร ลักษณะการถือครองที่ดินส่วนใหญ่ครัวเรือนเกษตรตัวอย่างแบ่งเป็น 5 รูปแบบ ร้อยละ 62.45 คือมีที่ดินทำการเกษตรเป็นของตนเอง ร้อยละ 24.55 มีที่ดินของตนเองและเช่าบางส่วน ร้อยละ 5.42 มีที่ดินของตนเองและได้ทำฟรี ร้อยละ 2.89 มีที่ดินของตนเองได้เช่าบางส่วน และได้ทำฟรี และกลุ่มสุดท้าย ร้อยละ 4.69 เป็นกลุ่มครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองคือเช่าที่ดินทำการเกษตรและได้ทำฟรี การถือครองที่ดินเฉลี่ย 23.95 ไร่ต่อครัวเรือน โดยแบ่งเป็นที่ดินของตนเอง 17.83 ไร่ต่อครัวเรือน เช่า 5.50 ไร่ต่อครัวเรือน และทำฟรี 0.62 ไร่ต่อครัวเรือน หรือ คิดเป็นร้อยละ 74.43 22.98 และ 2.59 ตามลำดับ

ภาพที่ 3.1 การถือครองที่ดินของครัวเรือนเกษตรกร

ที่มา: จากการสำรวจ

3.3 รายได้ รายจ่ายครัวเรือนเกษตรกร

รายได้ของครัวเรือนแบ่งออกเป็น 2 แหล่ง (ตารางที่ 3.2) คือรายได้ในการเกษตรและรายได้นอกการเกษตร ซึ่งรายได้การเกษตรจะประกอบด้วยรายได้ที่เป็นเงินสดและไม่เป็นเงินสด พบว่าในภาพรวมครัวเรือนเกษตรกรมี รายได้ส่วนใหญ่มาจากรายได้เงินสดทางการเกษตรซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 48.53 รองลงมาคือ รายได้นอกการเกษตรร้อยละ 46.67 และมีสัดส่วนรายได้ที่ไม่เป็นเงินสดร้อยละ 4.81 รวมเป็นรายได้ทางการเกษตร ร้อยละ 53.33 ของรายได้ทั้งหมด จะเห็นได้ว่ารายได้ในการเกษตรเป็นองค์ประกอบสำคัญของรายได้ครัวเรือน เมื่อหักรายจ่ายทางการเกษตร ครัวเรือนจะมีรายได้สุทธิครัวเรือน 287,060 บาทต่อครัวเรือนหรือรายได้สุทธิครัวเรือนเฉลี่ย 63,332 บาท/คน/ปี

เมื่อพิจารณาทั้ง 2 กลุ่ม รายได้ส่วนใหญ่เป็นรายได้ในการเกษตร ในลักษณะเดียวกับภาพรวม โดยกลุ่มที่ 1 ซึ่งมีรายได้อยู่เหนือเส้นยากจน มีรายได้สุทธิครัวเรือนเฉลี่ย 88,811 บาท/คน/ปี ในขณะที่กลุ่มที่ 2 ซึ่งเป็นกลุ่มคนจน มีรายได้อยู่ต่ำกว่าเส้นยากจนค่อนข้างมาก คือ มีรายได้สุทธิครัวเรือนเฉลี่ย 18,932 บาท/คน/ปี

ตารางที่ 3.2 องค์ประกอบของรายได้ในครัวเรือนเกษตร

รายการ	กลุ่มเกษตรกร					
	ภาพรวม		กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2	
	บาท	ร้อยละ	บาท	ร้อยละ	บาท	ร้อยละ
1. รายได้เกษตร	200,605	53.33	268,441	52.87	82,394	56.13
รายได้เงินสดเกษตร	182,520	48.53	248,647	48.97	67,288	45.84
บริโภคพืชในครัวเรือน	14,641	3.89	15,490	3.05	13,162	8.97
บริโภคสัตว์ในครัวเรือน	3,444	0.92	4,304	0.85	1,944	1.32
2. รายได้นอกเกษตร	175,529	46.67	239,308	47.13	64,389	43.87
3. รายได้ครัวเรือน (1 + 2)	376,134	100	507,750	100	146,783	100
4. รายจ่ายเงินสดเกษตร	89,074		106,307		59,043	
5. รายได้สุทธิครัวเรือน (3 - 4)	287,060		401,443		87,740	
รายได้สุทธิครัวเรือน/คน/ปี	63,332		88,811		18,932	
ขนาดครัวเรือน	4.61		4.59		4.64	

ที่มา: จากการสำรวจ

รายได้ที่ไม่เป็นเงินสด คือมูลค่าของผลผลิตพืชและสัตว์ที่บริโภคในครัวเรือน ซึ่งแหล่งที่มาคือผลิตเอง เช่น เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักสวนครัว เช่น ผักต่างๆ กระเพรา โหระพา สะระแหน่ แมงลัก ตะไคร้ พริก ต้นหอม ผักชี เป็นต้น ผลไม้ เช่น กล้วย ฝรั่ง มะละกอ มะพร้าว มะนาว มะกรูด ไว้เพื่อบริโภคหรือขายบางส่วน อีกแหล่งคือ จากธรรมชาติเกษตรกรจะไปเก็บของป่า เช่น หน่อไม้ เก็บเห็ดที่ขึ้นเองตามฤดูกาล ผักหวานและอื่นๆ สัตว์น้ำ จับจากแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ปลา กุ้ง เป็นต้น ซึ่งพืชผัก ผลไม้ สัตว์ ถ้ามีเหลือก็จะให้ฟรีแก่เพื่อนบ้าน หรือขาย จากตารางที่ 3.3 พบว่า ร้อยละ 77.71 คือรายได้ไม่เป็นเงินสด ซึ่งเป็นผลผลิตภายในฟาร์มใช้บริโภคในครัวเรือน โดยมีสัดส่วนการบริโภคพืช+ผัก มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 46.70 ในส่วนผลไม้และสัตว์ มีการบริโภคคิดเป็นร้อยละ 16.59 และ 14.42 ตามลำดับ ขณะที่ร้อยละ 22.29 ของรายได้ไม่เป็นเงินสด คือการบริโภคผลผลิตที่ทำได้จากธรรมชาติ โดยร้อยละ 14.79 คือรายได้ไม่เป็นเงินสดจากการบริโภคสัตว์ป่าและสัตว์น้ำ ร้อยละ 7.12 คือรายได้ไม่เป็นเงินสดจากการบริโภคพืช+ผักจากแหล่งธรรมชาติ ทั้งนี้เกษตรกรสามารถประหยัดรายจ่ายด้านอาหารโดยการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ เก็บของป่า จับสัตว์น้ำ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผลผลิตที่ผลิตได้เองมากกว่ามาจากธรรมชาติสัดส่วนต่างกันประมาณ 3 เท่า

ตารางที่ 3.3 สัดส่วนรายได้ไม่เป็นเงินสด จากผลผลิตภายในฟาร์ม และผลผลิตตามธรรมชาติ

หน่วย: ร้อยละ

รายการ	ผลผลิตของฟาร์มตัวเอง	ผลผลิตธรรมชาติ	ผลรวม
พืช+ผัก	46.70	7.12	53.82
ผลไม้	16.59	0.38	16.97
สัตว์	14.42	14.79	29.21
รวม	77.71	22.29	100

ที่มา: จากการสำรวจ

3.4 การกระจายผลผลิตข้าว (ข้าวเจ้าและข้าวเหนียว)

จากตารางที่ 3.4 ผลผลิตทางการเกษตรส่วนใหญ่เกษตรกรจะขายทั้งหมดหรือบางส่วนแล้วแต่ชนิดของพืช ส่วนที่เหลือจากการขายก็จะมีจัดการกระจายผลผลิตหลายทาง เช่น บริโภคในครัวเรือนตนเอง แจกลูกหลาน จำหน่ายเข้าที่การเกษตรในลักษณะผลผลิตซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นที่นา เก็บไว้บริโภคในครัวเรือน และใช้ทำพันธุ์ เป็นต้น ในการกระจายผลผลิตข้าวของครัวเรือนเกษตรกร ซึ่งเป็นพืชอาหารหลักของครัวเรือน ในภาพรวมจะพบว่าปริมาณการขายมีสัดส่วนมากที่สุดร้อยละ 76.06 รองลงมาคือใช้บริโภคในครัวเรือน และคงเหลือไว้บริโภค ร้อยละ 9.45 และร้อยละ 7.72 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาทั้ง 4 กลุ่มที่ศึกษา จะพบว่าทุกกลุ่มจะขายผลผลิตมากกว่าร้อยละ 50 โดยกลุ่มพันธจจะขายมากที่สุดร้อยละ 82.02 ของผลผลิต ใช้บริโภคในครัวเรือนมีสัดส่วนรองลงมาทุกกลุ่มเหมือนภาพรวม และกลุ่มพันธจมีผลผลิตคงเหลือน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 4.57 ในขณะที่กลุ่มจมากจะมีการกระจายข้าวตรงข้ามกับกลุ่มพันธจ คือจะขายเพียงร้อยละ 51.31 บริโภค ร้อยละ 17.05 และการเก็บสำรองข้าวไว้ใช้ในยามจำเป็นมีสัดส่วนคงเหลือมากที่สุดใน 4 กลุ่มคือ ร้อยละ 20.52 เป็นที่สังเกตว่ากลุ่มมีรายได้สุทธิครัวเรือนยิ่งต่ำจะมีสัดส่วนจ่ายเป็นค่าเช่านาและเก็บข้าวไว้บริโภคมากขึ้นตามลำดับ

ตารางที่ 3.4 ปริมาณการกระจายข้าวของครัวเรือนเกษตรกรในภาพรวมและกลุ่มครัวเรือน

หน่วย : ร้อยละ

รายการ	กลุ่มเกษตรกร				
	ภาพรวม	พ้นจน	เกือบจน	จนน้อย	จนมาก
ผลผลิตข้าว	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
ขาย	76.06	82.20	62.35	68.42	51.30
ใช้บริโภคในครัวเรือน	9.45	7.73	16.40	8.84	17.05
ให้ฟรีผู้อื่น/สูญหาย	1.44	1.16	2.56	1.80	2.46
ใช้เลี้ยงสัตว์	0.55	0.50	1.99	0.47	0.57
จ่ายเป็นค่าเช่า	1.90	1.52	1.87	2.34	3.60
ใช้ทำพันธุ์	2.88	2.32	3.79	5.20	4.50
เก็บสำรอง	7.72	4.57	11.04	12.93	20.52

ที่มา: จากการสำรวจ

3.5 การมีอยู่ของแหล่งอาหารและการเข้าไปใช้ประโยชน์ของครัวเรือนเกษตรกร

โดยแหล่งอาหารที่ใช้ในการบริโภคของครัวเรือนเกษตรกรประกอบด้วย แหล่งอาหารตามธรรมชาติ แหล่งอาหารจากผลิตเอง และแหล่งอาหารที่ได้มาจากการซื้อขาย ซึ่งทั้ง 3 แหล่งอาหารดังกล่าว เกษตรกรแต่ละครัวเรือนมีการใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกันไป หากในชุมชนนั้นๆ ยังมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรตามธรรมชาติอยู่มาก เช่น ครัวเรือนเกษตรกรที่อยู่ในภาคเหนือ จังหวัดแม่ฮ่องสอน หรือ เชียงราย เกษตรกรสามารถใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้อย่างเต็มที่ เก็บเห็ด เก็บหน่อไม้ รวมถึงผัก ผลไม้ท้องถิ่น ตามฤดูกาล ในทางตรงกันข้ามหากในพื้นที่ใด ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติมีน้อย ครัวเรือนเกษตรกรมีการพึ่งพาตนเองมากขึ้น ปลูกผักสวนครัว เลี้ยงปศุสัตว์ ทำประมง ไร่บริโภคในครัวเรือน และในบางพื้นที่ โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีความแห้งแล้ง ป่าชุมชนหรือแหล่งน้ำมีความขาดแคลน ครัวเรือนเกษตรกรมีการพึ่งพาแหล่งอาหารจากการซื้อขายมากกว่า แหล่งอาหารตามธรรมชาติและอาหารที่ผลิตได้เอง

จากตารางที่ 3.5 เมื่อสอบถามครัวเรือนเกษตรกรถึงปริมาณแหล่งอาหารตามธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มากน้อยเพียงไรเมื่อเทียบกับอดีตที่ผ่านมา ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหารตามธรรมชาติลดลง ทำให้มีการใช้ประโยชน์ได้น้อยลง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละในแต่ละกลุ่ม คือ 62.58 61.90 50 และ 65.75 เรียงลำดับตามกลุ่มคนพ้นจน กลุ่มคนเกือบจน กลุ่มคนจนน้อย และ

กลุ่มคนจนมาก ในส่วนครัวเรือนเกษตรที่คิดว่าความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหารตามธรรมชาติเท่าเดิมนั้น คิดเป็นสัดส่วนร้อยละในแต่ละกลุ่มคือ 27.74 19.05 28.57 และ 19.18 เรียงลำดับตามกลุ่มคนพ้นจน กลุ่มคนเกือบจน กลุ่มคนจนน้อย และกลุ่มคนจนมาก โดยเกษตรกรที่อยู่ในชุมชนดังกล่าวจะช่วยกันเป็นหูเป็นตา ร่วมกันดูป่าชุมชน แหล่งน้ำธรรมชาติ ไม่ให้คนภายนอกเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์มากเกินไป จึงยังคงความอุดมสมบูรณ์ได้ไม่เปลี่ยนแปลง

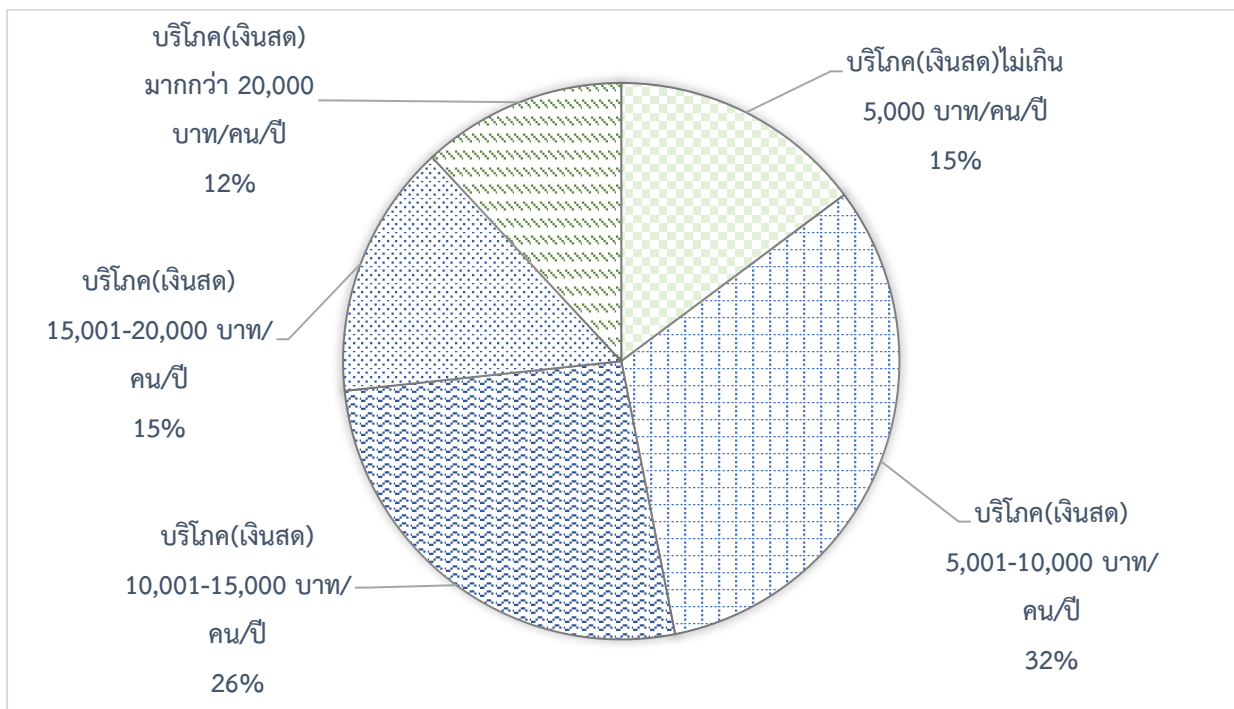
ในส่วนอุปนิสัยของครัวเรือนเกษตรตัวอย่างเกี่ยวกับอาหารการกิน พบว่า ครัวเรือนเกษตรมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย กินอะไรก็ได้ โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องลักษณะ ซึ่งทำให้เกิดการเจ็บป่วยได้ในบางครั้ง ครัวเรือนที่สามารถอธิบายได้ว่า สัดส่วนผู้ป่วยจากภาวะทุพโภชนาการของทั้ง 4 กลุ่มเกษตรกร มีความแตกต่างกัน โดย กลุ่มคนจนมากมีผู้ป่วยจากภาวะทุพโภชนาการสูงถึงร้อยละ 28.77 รองลงมาคือกลุ่มคนจนน้อย คิดเป็นร้อยละ 17.85 และในกลุ่มคนพ้นจนมีสัดส่วนผู้ป่วยจากภาวะโภชนาการคิดเป็นร้อยละ 16.77 โดยกลุ่มคนเกือบจนมีสัดส่วนของผู้ป่วยจากภาวะทุพโภชนาการน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 9.52 ซึ่งภาวะทุพโภชนาการที่กลุ่มเกษตรกรทั้ง 4 กลุ่ม ป่วยมากที่สุดเป็นกลุ่มโรค ความดัน เบาหวาน หัวใจ อันเนื่องมาจากการบริโภคอาหารไม่ได้สัดส่วนที่เหมาะสม

ตารางที่ 3.5 การมีอยู่ของแหล่งอาหารและการเข้าไปใช้ประโยชน์ หน่วย: ร้อยละ

รายการ	กลุ่มคนพ้นจน	กลุ่มคนเกือบจน	กลุ่มคนจนน้อย	กลุ่มคนจนมาก
สัดส่วนผู้ป่วยจากภาวะ ทุพโภชนาการ	16.77	9.52	17.85	28.77
ปริมาณแหล่งอาหารตามธรรมชาติเป็นอย่างไรเมื่อเทียบกับอดีตที่ผ่านมา				
ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากแหล่ง อาหารตามธรรมชาติเลย	6.45	14.29	17.86	15.07
ใช้ประโยชน์ได้น้อยลง	62.58	61.90	50	65.75
ใช้ประโยชน์ได้เท่าเดิม	27.74	19.05	28.57	19.18
ใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น	3.23	4.76	3.57	0
ผลรวม	100	100	100	100

ที่มา: จากการสำรวจ

แหล่งอาหารสำหรับบริโภคของครัวเรือนเกษตรกร นอกจากแหล่งอาหารตามธรรมชาติ แหล่งอาหารจากการผลิตเองแล้ว แหล่งอาหารตลาดจากการซื้อขายเป็นอีกแห่งหนึ่งที่สร้างความสะดวกสบายในการบริโภค ไม่ว่าจะเป็นเนื้อสัตว์ ผัก ผลไม้ รวมถึงอาหารกระป๋อง อาหารสำเร็จรูปพร้อมทาน ซึ่งทำให้มีความหลากหลายในการบริโภค จากภาพที่ 3.2 ค่าใช้จ่ายเงินสดของครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่างในการบริโภคอาหารตลอดทั้งปี พบว่าครัวเรือนเกษตรกรกรส่วนใหญ่มีการบริโภคอาหารที่ใช้จ่ายเป็นเงินสด อยู่ระหว่าง 5,000 – 10,000 บาท/คน/ปี คิดเป็นร้อยละ 32 ของครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่างทั้งหมด รองลงมาคือค่าใช้จ่ายเงินสดที่ใช้ในการบริโภค อยู่ระหว่าง 10,000 – 15,000 บาท/คน/ปี คิดเป็นร้อยละ 26 ในส่วนค่าใช้จ่ายเป็นเงินสดในการบริโภคอาหารอยู่ระหว่าง 15,001 – 20,000 บาท/คน/ปี และมีค่าใช้จ่ายเงินสดในการบริโภคไม่เกิน 5,000 บาท/คน/ปี คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 15 เท่ากัน สำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่มีค่าใช้จ่ายเงินสดในการบริโภคอาหารมากกว่า 20,000 บาท/คน/ปี มีเพียงร้อยละ 12 ของครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่างทั้งหมด

ภาพที่ 3.2 ครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่างที่มีค่าใช้จ่ายเงินสดในการบริโภคอาหาร จำแนกแต่ละช่วง

ที่มา: จากการสำรวจ

เมื่อมองภาพรวมเป็นรายกลุ่ม พบว่า ค่าใช้จ่ายเงินสดเฉลี่ยในการบริโภคของทั้ง 4 กลุ่ม มีความใกล้เคียงกันมาก (ตารางที่ 3.6) กลุ่มคนพื้จน กลุ่มคนเกือบจน กลุ่มคนจนน้อย และกลุ่มคนจนมาก มีค่าเฉลี่ยใช้จ่ายเงินสดในการบริโภคอาหารตลอดทั้งปี เท่ากับ 12,857.78 12,509.52 12,810.11 และ 11,025.60 ตามลำดับ โดยกลุ่มคนจนมาก มีค่าเฉลี่ยใช้จ่ายเงินสดในการบริโภคอาหารตลอดทั้งปีต่ำที่สุด และเมื่อ

พิจารณาเป็นรายกลุ่มเกษตรกร พบว่า กลุ่มคนพ้นจน มีค่าใช้จ่ายเงินสดในการบริโภคอาหาร ส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วง 5,000 – 10,000 บาท/คน/ปี คิดเป็นร้อยละ 30.32 รองลงมาคือ อยู่ในช่วง 10,001 – 15,000 บาท/คน/ปี คิดเป็นร้อยละ 22.58 ในขณะที่กลุ่มคนเกือบจน มีค่าใช้จ่ายเงินสดในการบริโภคอาหารส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 28.57 เท่ากันถึง 3 ระดับ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายเงินสดช่วง 5,000 – 10,000 บาท/คน/ปี ค่าใช้จ่ายเงินสด 10,001 – 15,000 บาท/คน/ปี และ ค่าใช้จ่ายเงินสดช่วง 15,001 – 20,000 บาท/คน/ปี ในส่วนกลุ่มคนจนน้อยและกลุ่มคนจนมาก มีค่าใช้จ่ายเงินสดในการบริโภคอาหารส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 5,000 – 10,000 บาท/คน/ปี คิดเป็นร้อยละ 32.14 และ 36.99 ตามลำดับ

ตารางที่ 3.6 ค่าใช้จ่ายเงินสดต่อคนของครัวเรือนเกษตรกรทั้ง 4 กลุ่มในการบริโภคอาหารตลอดทั้งปี

รายการ	กลุ่มคนพ้นจน	กลุ่มคนเกือบจน	กลุ่มคนจนน้อย	กลุ่มคนจนมาก
1) ค่าใช้จ่ายเงินสดเฉลี่ยในการบริโภคของกลุ่ม (บาท/คน/ปี)	12,857.78	12,509.52	12,810.11	11,025.60
2) ค่าใช้จ่าย (ร้อยละ)	100	100	100	100
2.1) ไม่เกิน 5,000 บาท	16.13	9.52	14.29	13.70
2.2) 5,000 – 10,000 บาท	30.32	28.57	32.14	36.99
2.3) 10,001 – 15,000 บาท	22.58	28.57	25	34.25
2.4) 15,001 – 20,000 บาท	15.48	28.57	14.29	9.59
2.5) มากกว่า 20,000 บาทขึ้นไป	15.48	4.76	14.29	5.48

ที่มา: จากการสำรวจ

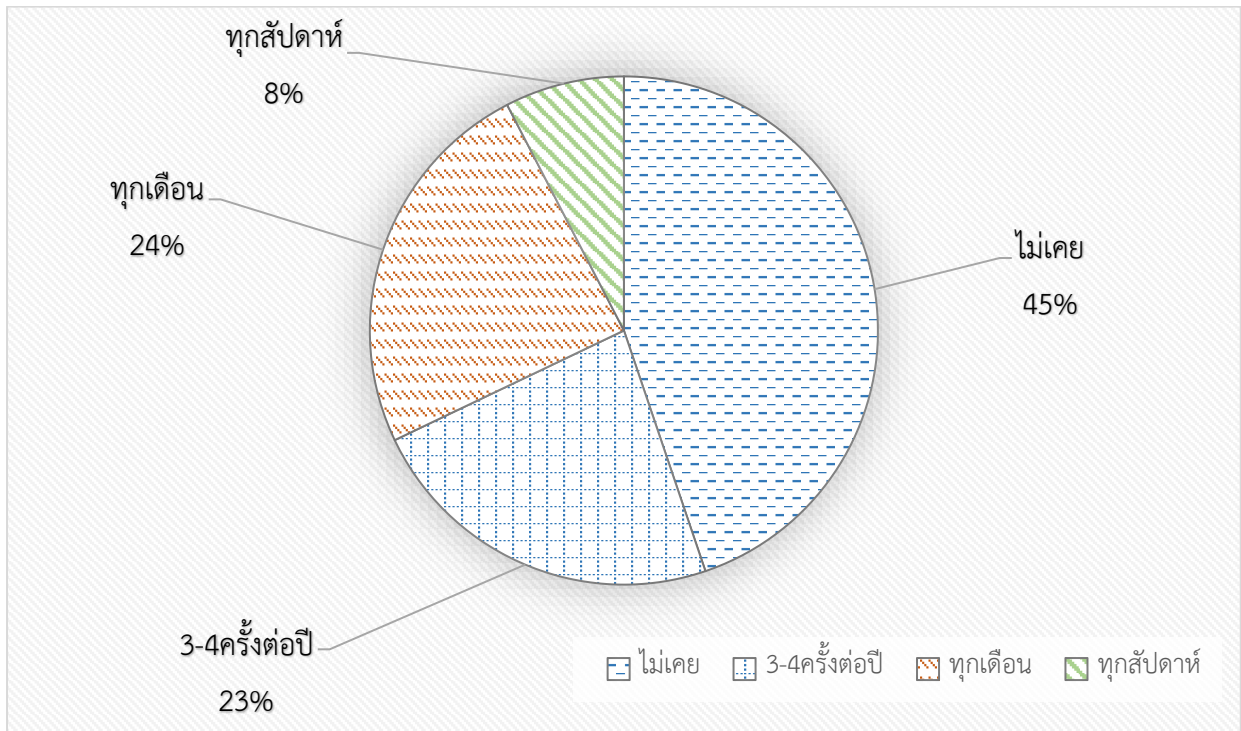
3.6 การเข้าถึงแหล่งอาหารและการจัดการแหล่งอาหาร

จากการสำรวจพบว่า แหล่งอาหารตามธรรมชาติไม่ว่าจะเป็น ป่าชุมชน เขื่อนเก็บกักน้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง หากครัวเรือนเกษตรกรอยู่ใกล้แหล่งอาหารตามธรรมชาติเหล่านี้ จะมีการใช้ประโยชน์อย่างทั่วถึง โดยทุกครัวเรือนจะมีความทัดเทียมกันในการใช้ประโยชน์และมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาแหล่งอาหารตามธรรมชาตินั้น ส่วนระยะทางในการเข้าถึงแหล่งอาหารตามธรรมชาติ โดยทั่วไปเกษตรกรจะอาศัยอยู่รวมกันในตัวหมู่บ้าน

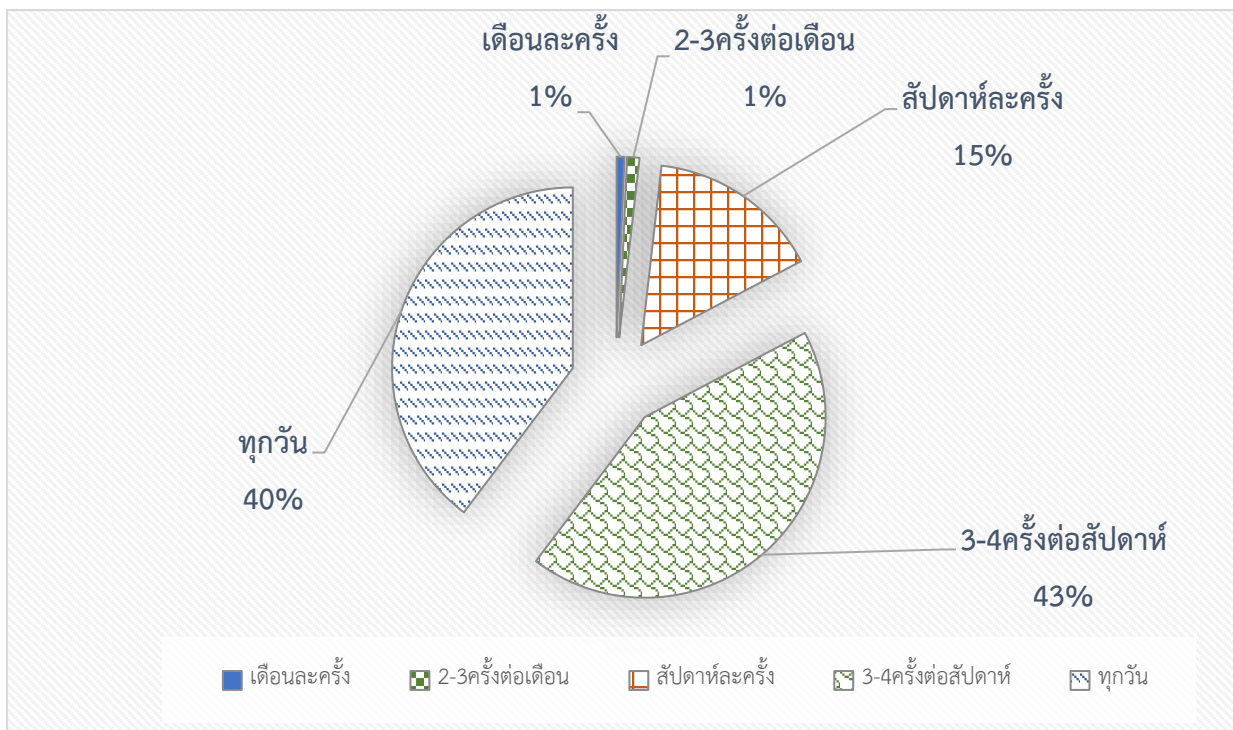
ชุมชนใดที่อยู่ใกล้แหล่งอาหารตามธรรมชาติจะมีความสะดวกและสามารถใช้ประโยชน์ได้เกือบทุกวัน ในขณะที่ชุมชนที่มีความห่างไกลออกไป จะได้ประโยชน์จากแหล่งอาหารตามธรรมชาติได้น้อยลง และในชุมชนที่ลักษณะภูมิศาสตร์ ความอุดมสมบูรณ์ทรัพยากรธรรมชาติมีน้อย เกษตรกรจะมีการพึ่งพาตนเองมากขึ้นมีการผลิตอาหารไว้บริโภคเอง รวมถึงมีการซื้ออาหารประเภท ผักสด ผลไม้ เนื้อสัตว์ อาหารปรุงสำเร็จ ไว้บริโภคเพิ่มเติม

สำหรับวัฒนธรรมในการบริโภคอาหาร สุกๆ ดิบๆ ยังคงมีปรากฏทั่วไปในเกือบทุกชุมชน เพียงแต่มีปริมาณผู้บริโภคอาหารสุกๆ ดิบๆ ลดลง จากการส่งเสริมให้ความรู้ถึงภัยอันตรายจากบริโภคอาหารดังกล่าวของสถานีอนามัยในชุมชน จากภาพที่ 3.3 แสดงถึงความถี่ของการบริโภคอาหารไม่ถูกสุขลักษณะ(สุกๆ ดิบๆ) ของครัวเรือนเกษตรตัวอย่าง พบว่า ส่วนใหญ่ครัวเรือนเกษตร ไม่บริโภคอาหารสุกๆ ดิบๆ คิดเป็นร้อยละ 45 ซึ่งเกษตรกรเหล่านี้ได้รับความรู้ถึงอันตรายจากการบริโภคเนื้อสัตว์ดิบ และบริโภคอาหารปรุงสุกเท่านั้นเป็นระยะเวลามากกว่า 2 ปีขึ้นไป รองลงมาคือ ร้อยละ 24 มีการบริโภคอาหาร สุกๆ ดิบๆ ทุกเดือน และร้อยละ 23 มีการบริโภคอาหาร สุกๆ ดิบๆ 3-4 ครั้งต่อปี ในช่วงเทศกาลหรืองานสำคัญ เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ งานบวช งานแต่งงาน งานศพ เป็นต้น

จากภาพที่ 3.4 ความใส่ใจในการบริโภคอาหารให้ครบ 5 หมู่ ของครัวเรือนเกษตรตัวอย่าง จากการสัมภาษณ์ ครัวเรือนเกษตรส่วนใหญ่ไม่ได้คำนึงถึงการบริโภคให้ครบ 5 หมู่ เพียงแค่บริโภคอาหารที่มีตามฤดูกาล และหาภายในท้องถิ่น และเมื่อมีการอธิบายถึงอาหารหลัก 5 หมู่ ประกอบไปด้วย โปรตีน(พืชและสัตว์) **คาร์โบไฮเดรต**(ข้าว แป้ง น้ำตาล เผือก มัน) **ไขมัน**(สัตว์และพืช) **วิตามิน**(ผลไม้) **เกลือแร่**(พืชผัก) จึงพบว่า ร้อยละ 43 มีการบริโภคอาหารครบ 5 หมู่ 3-4 ครั้งต่อสัปดาห์ และร้อยละ 40 ของครัวเรือนเกษตรตัวอย่างที่มีการบริโภคอาหารครบ 5 หมู่ ในทุกวัน เนื่องจากเกือบทุกครัวเรือนมีการปลูกพืชผักสวนครัว ผลไม้ เลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคในครัวเรือน จึงมีความสะดวกในการนำวัตถุดิบมาประกอบอาหาร

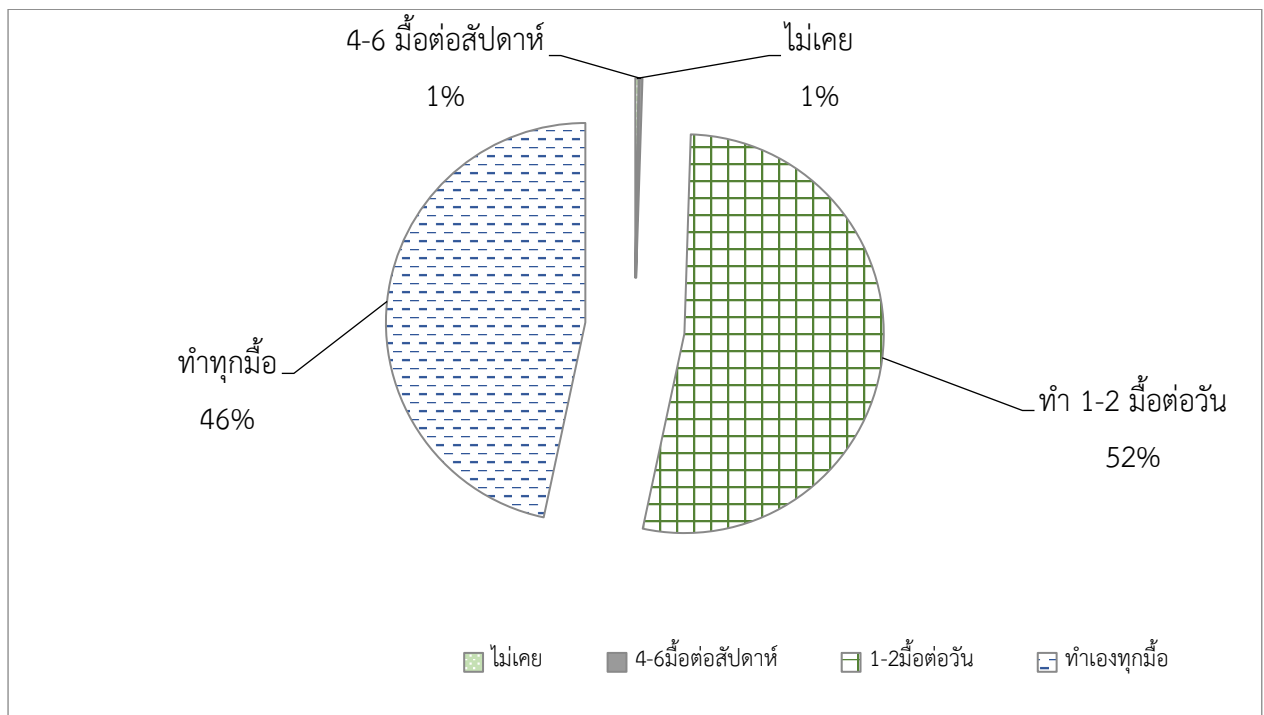

ภาพที่ 3.3 ความถี่ของการบริการโภชนาการไม่ถูกสุขลักษณะ(สุกๆ ดิบๆ) ของครัวเรือนเกษตรตัวอย่าง
ที่มา: จากการสำรวจ

ภาพที่ 3.4 ความใส่ใจในการบริการโภชนาการให้ครบ 5 หมู่ ของครัวเรือนเกษตรตัวอย่าง
ที่มา: จากการสำรวจ

จากภาพที่ 3.5 การทำอาหารรับประทานเองของครัวเรือนเกษตรกร พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่างเกือบทั้งหมด มีการประกอบอาหารไว้บริโภคเองสูงถึงร้อยละ 99 โดยร้อยละ 52 เป็นประกอบอาหารไว้บริโภค 1 – 2 มื้อต่อวัน และร้อยละ 46 มีการประกอบอาหารไว้บริโภคเองทุกมื้อ จากการสัมภาษณ์ พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรดังกล่าวมีความคุ้นเคยกับการประกอบอาหารไว้บริโภคในครัวเรือน ซึ่งในการทำอาหารหนึ่งครั้งสามารถบริโภคได้ถึง 3 มื้อต่อวัน โดยสามารถหาวัตถุดิบในการประกอบอาหารจาก พี่พ่อกสวนครัวที่ปลูกเอง ปศุสัตว์ที่เลี้ยงไว้บริโภค รวมถึงการหาอาหารตามแหล่งอาหารธรรมชาติ ป่าชุมชน แม่น้ำ ลำคลอง รวมถึงการซื้อวัตถุดิบมาประกอบอาหารจากตลาดสดภายในชุมชน สามารถทำได้อย่างสะดวกด้วยระยะเวลาการเดินทาง 1-2 กิโลเมตร

ภาพที่ 3.5 การทำอาหารรับประทานเองของครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่าง

ที่มา: จากการสำรวจ

ในตารางที่ 3.7 เมื่อพิจารณาวัฒนธรรมการบริโภคในครัวเรือนของกลุ่มเกษตรกรทั้ง 4 กลุ่ม โดยมีการแจกแจงความถี่ในแต่ละระดับการศึกษา พบว่า การบริโภคอาหาร สุกๆ ดิบๆ ของครัวเรือนเกษตรกรทั้ง 4 กลุ่ม ส่วนใหญ่ยังมีการบริโภคอาหารสุกๆ ดิบๆ 3-4 ครั้งต่อปี ไปจนถึงบริโภคอาหารสุกๆ ดิบๆ ในทุกสัปดาห์ ซึ่งด้วยวัฒนธรรมการบริโภคดิบของชุมชนมีมาช้านาน จึงละเลยสุขอนามัยในการบริโภคอาหารที่ปลอดภัย อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของสถานีอนามัย หรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ถึงภัยอันตรายจากบริโภคอาหารสุกๆ ดิบๆ จนทำให้แนวโน้มจำนวนเกษตรกรที่เลิกกินอาหารสุกๆ ดิบๆ แล้วหันมา

บริโภคอาหารปรุงสุกเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่า คริวเรือนเกษตรกรที่เลิกกินอาหารสุกๆ ดิบๆ ตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 53.57 คือกลุ่มคนจนน้อย ร้อยละ 47.95 คือกลุ่มคนจนมาก ร้อยละ 43.23 คือกลุ่มคนพ้นจน และร้อยละ 33.33 คือกลุ่มคนเกือบจน

ในส่วนการบริโภคอาหารครบ 5 หมู่ ของคริวเรือนเกษตรกรทั้ง 4 กลุ่มพบว่า คริวเรือนเกษตรกร ซึ่งประกอบไปด้วย กลุ่มคนพ้นจน กลุ่มคนจนน้อย และกลุ่มคนจนมาก ส่วนใหญ่มีการบริโภคอาหารครบ 5 หมู่ 3-4 ครั้งต่อสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 41.29 53.57 และ 42.47 ตามลำดับ ในขณะที่กลุ่มคนเกือบจน ร้อยละ 47.62 มีการบริโภคอาหารครบ 5 หมู่ทุกวัน และสำหรับการประกอบอาหารไว้บริโภคเองในคริวเรือนของกลุ่มเกษตรกรทั้ง 4 กลุ่ม พบว่า เกือบทุกคริวเรือนมีการทำอาหารไว้บริโภคเอง โดยกลุ่มคนพ้นจน กลุ่มคนเกือบจน และกลุ่มคนจนน้อย ส่วนใหญ่มีการทำอาหารกินเอง 1-2 มื้อต่อวัน คิดเป็นร้อยละ 51.61 61.90 และ 60.71 ตามลำดับ และสำหรับกลุ่มคนจนมาก ร้อยละ 49.31 มีการทำอาหารทุกมื้อ ร้อยละ 47.95 ทำอาหารกินเอง 1-2 มื้อต่อวัน จากการสังเกตพบว่า ในชุมชนที่เก็บรวบรวมข้อมูล มีร้านขายอาหารน้อยมาก เนื่องจากเกษตรกรในชุมชนแห่งนี้นิยมประกอบอาหารไว้บริโภคเอง

ตารางที่ 3.7 การประกอบอาหารบริโภคในคริวเรือนของกลุ่มเกษตรกรทั้ง 4 กลุ่ม หน่วย: ร้อยละ

รายการ		คริวเรือนเกษตรกร			
		กลุ่มคนพ้นจน (155คน)	กลุ่มคนเกือบจน (21คน)	กลุ่มคนจนน้อย (28คน)	กลุ่มคนจนมาก (73คน)
กิน อาหาร สุกๆดิบๆ	1) ไม่เคย	43.23	33.33	53.57	47.95
	2) 3-4ครั้ง/ปี	23.23	19.05	21.43	24.66
	3) ทุกเดือน	25.80	33.33	25.00	19.18
	4) ทุกสัปดาห์	7.74	14.29	0.00	8.21
	5) ทุกวัน	0.00	0.00	0.00	0.00
ผลรวม		100	100	100	100
ครบ 5 หมู่	1) เดือนละครั้ง	1.29	0.00	0.00	0.00
	2) 2-3ครั้ง/เดือน	1.29	0.00	0.00	1.37
	3) สัปดาห์ละครั้ง	16.78	9.52	0.00	20.55
	4) 3-4วัน/สัปดาห์	41.29	42.86	53.57	42.47
	5) ทุกวัน	39.35	47.62	46.43	35.61
ผลรวม		100	100	100	100

ที่มา: จากการสำรวจ

ตารางที่ 3.7 การประกอบอาหารบริโภคในครัวเรือนของกลุ่มเกษตรกรทั้ง 4 กลุ่ม (ต่อ) หน่วย: ร้อยละ

รายการ	ครัวเรือนเกษตรกร			
	กลุ่มคนพ่ันจน (155คน)	กลุ่มคนเกือบจน (21คน)	กลุ่มคนจนน้อย (28คน)	กลุ่มคนจนมาก (73คน)
ทำอาหาร				
1) ไม่เคยทำ	0.00	0.00	0.00	2.74
กินเอง				
2) 1-3มื้อ/สัปดาห์	0.00	0.00	0.00	0.00
3) 4-6มื้อ/สัปดาห์	1.29	0.00	0.00	0.00
4) 1-2มื้อ/วัน	51.61	61.90	60.71	47.95
5) ทำเองทุกมื้อ	47.10	38.10	39.29	49.31
ผลรวม	100.00	100.00	100.00	100.00

ที่มา: จากการสำรวจ

3.7 ภูมิปัญญาในการถนอมอาหาร

ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่จะเก็บผลผลิตที่ผลิตได้ไว้บริโภคบางส่วนหรือเก็บผลผลิตไว้ทั้งหมด มีการปลูกพืชผักสวนครัวไว้ในบริเวณพื้นที่ว่าง ใกล้ๆหรือรอบบ้าน ถ้าไม่มีพื้นที่จะปลูกในกระถาง เพื่อลดรายจ่ายค่าอาหารในครัวเรือน และเพื่อมีอาหารกินทดแทนแม่ในภาวะที่ขาดแคลนเงิน แล้วยังมีการใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นในการแปรรูปถนอมผลผลิตไว้เพื่อเป็นอาหารบริโภคในอนาคตได้ จะไม่ปล่อยให้เกิดการเน่าเสียและเป็นการเพิ่มมูลค่าของผลผลิตและเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน ซึ่งการถนอมอาหารทำได้ทั้งเนื้อสัตว์และพืชผักผลไม้ โดยมีวิธีการทำได้หลากหลายวิธี มีการถ่ายทอดวิธีการถนอมอาหารให้กับลูกหลาน ตามแบบที่ตนเองได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษเช่นกัน ซึ่งเป็นวิธีการง่ายๆ สามารถถนอมอาหาร ทั้งพืชผัก และเนื้อสัตว์ไว้บริโภคได้นาน สามารถอธิบายเพิ่มเติมได้ดังนี้

- 1) **ปศุสัตว์** การถนอมหรือแปรรูปเนื้อสัตว์ เช่น เนื้อหมู เนื้อวัว และปศุสัตว์อื่นๆ จะนำเนื้อสัตว์หมักเกลือหรืออื่นๆ ตามที่บรรพบุรุษสอนไว้ ตากแดดเป็นเนื้อแดดเดียว หรือตากหลายวันเป็นเนื้อตากแห้งเพื่อเก็บไว้กินนานๆ เวลาจะรับประทานจะนำมานึ่ง ย่างหรือทอด นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากสัตว์ เช่น ไข่เป็ด สามารถนำมาดองน้ำเกลือเป็นไข่เค็ม รับประทานแบบทอด หรือต้มได้
- 2) **สัตว์น้ำ** ที่จับได้จากการเลี้ยงหรือจับตามแหล่งน้ำอื่น ๆ เช่น ปลาตุก ปลาช่อน ปลานิล เหลือจากการขายหรือมีจำนวนมาก จะทำได้หลายอย่างเช่นปลาตุกจะนำหมักทำปลาร้า ปลาต้ม ปลาจ่อม ปลาแจ่ว น้ำพริกปลาอย่าง ปลาแดดเดียว ปลาแห้ง หรือหมักเกลือเป็นปลาเค็ม ปลาช่อนจะทำปลาแดดเดียวหรือเป็นปลาแห้ง กุ้งฝอยทำกุ้งจ่อม
- 3) **พืชผัก - ผลไม้** สามารถเก็บไว้บริโภคได้นานเช่นกัน และมีหลายวิธีในการถนอมอาหาร ได้ดังนี้

- 3.1) ผักกาด หอม กระเทียม สามารถนำมาหมักเกลือเป็นการถนอมอาหารแบบดองเค็ม หรือดองเปรี้ยว
- 3.2) เห็ด ต้มหรือนึ่งเก็บแช่ตู้เย็น หรือ แช่แข็ง แล้วค่อยทยอยนำมาบริโภค
- 3.3) หน่อไม้ไผ่ตง ต้ม หรือนึ่ง หมักเกลือและน้ำข้าว ในขณะที่ หน่อไม้ฝรั่ง นิยมถนอมอาหารด้วยการดองเกลือ
- 3.4) พริก ถนอมอาหารด้วยการตากแดด เป็น พริกแห้ง
- 3.5) กลัวยหอม นำมาฝานเป็นแผ่นบางๆ แล้วทอด จากนั้นฉาบด้วยน้ำตาล หรือไม่ฉาบ ก็ได้
- 3.6) กลัวยน้ำว่า สามารถนำมาถนอมอาหาร โดยทำเป็นกลัวยตาก กลัวยกวน หรือกลัวยฉาบ
- 3.7) มะขาม หากเป็นมะขามที่ฝักยังดิบสามารถถนอมอาหารด้วยวิธี ดอง หรือแช่อิ่ม แต่ถ้าเป็นมะขามที่ฝักแก่และมีรสเปรี้ยว ก็สามารถนำมาทำเป็นมะขามเปียกได้
- 3.8) มะม่วง หากเป็นมะม่วงที่ผลยังดิบ นิยมถนอมอาหารด้วยวิธีการดอง ในขณะที่มะม่วงสุกสามารถนำมาทำกวน เป็นมะม่วงกวน ไว้รับประทานได้เช่นกัน

3.8 ค่าดัชนีมวลกาย

ค่าดัชนีมวลกาย (Body Mass Index: BMI) เป็นมาตรฐานในการประเมินภาวะอ้วนหรือผอมในผู้ใหญ่ ตั้งแต่อายุ 20 ปีขึ้นไป โดยใช้การคำนวณจากน้ำหนักและส่วนสูง เพื่อเป็นตัวชี้วัดสภาวะของร่างกายว่ามีความสมดุลของน้ำหนักตัวต่อส่วนสูงอยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสม หรือไม่

ดัชนีมวลกาย (Body mass index) เป็นค่าดัชนีความสัมพันธ์ระหว่างส่วนสูง และน้ำหนักตัว โดยคำนวณจากน้ำหนักตัว หน่วยเป็นกิโลกรัม(Kg) หารด้วยความสูง หน่วยเป็นเมตรยกกำลังสอง(m²)

$$BMI = \frac{Weight}{Height} = \frac{\text{น้ำหนัก (Kg)}}{\text{ส่วนสูง (m}^2\text{)}}$$

องค์การอนามัยโลกได้มีการแบ่งเกณฑ์ค่าระดับดัชนีมวลกาย (BMI) เพื่อใช้เป็นแบบคัดกรองภาวะน้ำหนักเกินและโรคอ้วน โดยค่าดัชนีมวลกาย มากกว่าหรือเท่ากับ 25 แสดงว่า เริ่มมีภาวะน้ำหนักเกิน และค่าดัชนีมวลกายที่ 30 หมายถึง อ้วน สำหรับประชากรในเอเชีย มีข้อเสนอจุดตัดในการแบ่งกลุ่ม โดยที่ค่าดัชนีมวลกายที่ 23 หมายถึง ภาวะน้ำหนักเกิน และค่าดัชนีมวลกายที่ 25 แสดงว่า อ้วน (ข้อมูลตารางที่ 3.8)

ตารางที่ 3.8 ค่าดัชนีมวลกาย (BMI) ตามเกณฑ์ขององค์การอนามัยโลกและค่าจุดตัดของประชากรเอเชีย

ดัชนีมวลกาย		
กลุ่ม	เกณฑ์ขององค์การอนามัยโลก (1998)	เกณฑ์สำหรับประชากรเอเชีย
น้ำหนักน้อย	< 18.5	< 18.5
น้ำหนักปกติ	18.5 – 24.99	18.5 - 22.99
น้ำหนักเกิน	≥ 25	≥ 23
pre-obese	25 – 29.99	เสี่ยง (at risk) 23 - 24.99
อ้วนระดับ 1	30 - < 34.99	25 – 29.99
อ้วนระดับ 2	35 - < 39.99	≥ 30
อ้วนระดับ 3	≥ 40.00	-

ที่มา: สำนักงานสำรวจสุขภาพประชาชนไทย (2552)

เกณฑ์ค่าดัชนีมวลกาย BMI

เกณฑ์ในการประเมินดัชนีมวลกายนั้นอาจมีความแตกต่างกันเล็กน้อยในแต่ละแห่ง แต่ละสำนัก แต่ก็มี ความใกล้เคียงกัน ซึ่งโดยทั่วไป เกณฑ์ดัชนีมวลกายสามารถแบ่งและประเมินได้ดังนี้

- **40 ขึ้นไป** เป็นโรคอ้วนขั้นสูงสุด เสี่ยงต่อการเกิดโรคร้ายแรงที่แฝงมากับความอ้วน
- **35 ขึ้นไป** เป็นโรคอ้วนระดับ 2 และเสี่ยงต่อโรคที่มากับความอ้วน
- **30 ขึ้นไป** เป็นโรคอ้วนระดับ 1 หากคุณมีเส้นรอบเอวมมากกว่า 90 ซม.ในผู้ชาย และ 80 ซม.ในผู้หญิง คุณจะมีโอกาสเกิดโรคความดัน เบาหวานสูงได้
- **25 ขึ้นไป** อยู่ในเกณฑ์ที่เริ่มอ้วน และอาจมีแนวโน้มอ้วนขึ้นเรื่อยๆ ได้
- **23 ขึ้นไป** อยู่ในเกณฑ์ที่เสี่ยงต่อความอ้วน และต้องควบคุมน้ำหนักให้เข้าสู่เกณฑ์มาตรฐาน
- **18.6 ขึ้นไป** อยู่ในเกณฑ์ที่มีน้ำหนักเหมาะสม โดยน้ำหนักที่เหมาะสมสำหรับคนไทยคือค่า BMI ระหว่าง 18.5-22.9 ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคน้อยที่สุด ควรรักษาให้ค่า **BMI ปกติ** ให้นานที่สุด
- **น้อยกว่า 18.5** มีน้ำหนักน้อยเกินไป อาจเสี่ยงต่อการได้รับสารอาหารไม่เพียงพอหรือได้รับพลังงานไม่เพียงพอ ส่งผลให้ร่างกายอ่อนเพลียง่าย

จากผลการคำนวณค่าดัชนีมวลกาย(BMI) ในตารางที่ 3.9 พบว่า ค่าเฉลี่ยของดัชนีมวลกายของผู้ให้สัมภาษณ์ ในภาพรวมเฉลี่ยเท่ากับ 24.18 หรือเฉลี่ยเท่ากับ 23.80 ในผู้ชาย และ 25.02 ในผู้หญิง เมื่อนำผลที่ได้มาประเมินตามตารางที่ 3.8 จะพบว่าเพศชายอยู่ในเกณฑ์ปกติ ส่วนเพศหญิงนั้นเริ่มอ้วน เมื่อพิจารณาค่าดัชนีมวลกายกลุ่มเนื้อเส้นยากจนและใต้เส้นยากจน พบว่าเพศชายทั้ง 2 กลุ่ม และเพศหญิงกลุ่มใต้เส้นยากจน อยู่ในเกณฑ์ปกติเหมือนภาพรวม แต่ค่าของเพศหญิงกลุ่มเนื้อเส้นยากจนอยู่ในเกณฑ์เริ่มอ้วนเหมือนภาพรวม

ตารางที่ 3.9 ค่าดัชนีมวลกาย(BMI) ของตัวแทนเกษตรกรผู้ให้สัมภาษณ์

กลุ่มเกษตรกร	ดัชนีมวลกาย		เฉลี่ย BMI	อายุ (ปี)	ขนาด ครัวเรือน (คน)
	ชาย	หญิง			
ภาพรวม	23.8	25.02	24.18	57.04	4.61
รายได้สุทธิครัวเรือนสูงกว่าเส้นยากจน (พ้นจน+ เกือบจน)	24.05	25.23	24.36	56.86	4.59
รายได้สุทธิครัวเรือนต่ำกว่าเส้นยากจน (จนน้อย + จนมาก)	23.25	24.79	23.88	57.37	4.64

ที่มา: จากการสำรวจ

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาในบทนี้ มีเนื้อหาประกอบด้วย 2 ส่วน โดยในส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร และในส่วนที่สอง คือ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความไม่มั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนเกษตรแต่ละกลุ่ม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร ซึ่งจะวิเคราะห์ภาวะความยากจนเชิงสัมบูรณ์ โดยใช้เส้นความยากจนของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เป็นเกณฑ์แบ่งว่าครัวเรือนใดเป็นครัวเรือนยากจนทั้งนี้ในส่วนของวิเคราะห์ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร จะทำให้ทราบถึงร้อยละของครัวเรือนยากจน และเมื่อวิเคราะห์เป็นกลุ่มย่อย จะทำให้ทราบว่ากลุ่มย่อยใดอยู่ในภาวะความยากจนมากกว่ากัน และมีผลต่อภาวะความไม่มั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนเกษตรมากน้อยเพียงใด

4.1 การวิเคราะห์ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร

การวิเคราะห์ภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร ได้นำค่าระดับการครองชีพขั้นต่ำสุดของประชากรหรือเส้นความยากจนมาใช้เป็นระดับอ้างอิง ในการวิเคราะห์ภาวะความยากจนของครัวเรือน ในที่นี้ใช้เส้นความยากจนปี 2560/61 โดยมีค่าเท่ากับ 2,685 บาท/คน/เดือน หรือเท่ากับ 32,228 บาท/คน/ปี โดยนำมาวัดกับรายได้สุทธิครัวเรือน/ปี ซึ่งประกอบด้วยรายได้สุทธิจากการผลิตทางการเกษตร (ทั้งที่เป็นเงินสดและไม่ใช่เงินสด) และรายได้นอกการเกษตร โดยการวิเคราะห์ด้วยดัชนีชี้วัด 2 ตัว คือ Headcount Ratio (H-ratio) เพื่อหาสัดส่วนความยากจน โดยคนจน หมายถึง คนที่มีรายได้หรือค่าใช้จ่ายต่ำกว่าเส้นความยากจน ซึ่งสัดส่วนคนจนมีประโยชน์ในการบอกสมการความยากจนว่ามีจำนวนคนจนอยู่เท่าไร มากน้อยเพียงใดในแต่ละพื้นที่ แต่ไม่สามารถบอกได้ว่าระดับความยากจนมากน้อยเพียงใด และ Foster-Greer-Thorbecke (FGT Index) เพื่อวัดความรุนแรงของปัญหาภาวะความยากจนว่ามีมากน้อยขนาดไหน ซึ่งได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

4.1.1 ภาวะความยากจน (สัดส่วนและความรุนแรงของความยากจน)

จากตารางที่ 4.1 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) ได้คำนวณเส้นความยากจนปี 2561 เท่ากับ 2,685 บาทต่อคนต่อเดือน หรือเท่ากับ 32,228 บาทต่อคนต่อปี และจากการสำรวจ รายได้สุทธิครัวเรือนในภาพรวมคือ 63,332 บาท/คน/ปี และรายได้สุทธิครัวเรือนยากจนคือ 18,932 บาท/คน/ปี ค่า Headcount Ratio หรือ อัตราส่วนความยากจน (ครัวเรือนที่มีรายได้สุทธิครัวเรือนต่ำกว่าเส้นยากจน/ครัวเรือนทั้งหมดมีค่าเท่ากับ 0.365 หรือคิดเป็นสัดส่วนคนจนร้อยละ 36.5 เมื่อ

นำรายได้สุทธิครัวเรือนทุกครัวเรือนและเส้นความยากจนมาคำนวณหาค่า FGT-Index หรือค่าความรุนแรงของภาวะความยากจน พบว่ามีค่าเท่ากับ 0.083 แสดงว่าปัญหาความรุนแรงความยากจนมีค่อนข้างน้อย

โดยที่ $\text{Headcount Ratio} = \frac{q}{n}$

เมื่อ $q =$ จำนวนตัวอย่างที่มีรายได้ของครัวเรือนทั้งหมด
เฉลี่ย/คน/ปี ที่ต่ำกว่าเส้นความยากจน

และ $n =$ จำนวนตัวอย่างทั้งหมด

แทนค่าสูตรได้ดังนี้ $\text{Headcount Ratio} = \frac{101}{277} = 0.365$ หรือคิดเป็นสัดส่วนคนจนร้อยละ 36.5

จากนั้นเพื่อให้ทราบถึงค่าความรุนแรงของภาวะความยากจน สามารถคำนวณโดยใช้สูตร FGT-Index ดังนี้

$$\text{FGT - index} = \frac{1}{nz^2} \sum_{i=1}^q g_i^2$$

โดยที่ $\text{FGT - index} =$ Foster-Greer-Thorbecke index

$z =$ ระดับของเส้นความยากจน

$n =$ จำนวนครัวเรือนทั้งหมด

$q =$ จำนวนครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นแห่งความยากจน

$g_i =$ ผลต่างของรายได้ของครัวเรือนยากจนที่ i กับเส้นแห่งความยากจน

แทนค่าสูตรได้ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{FGT- index} &= \frac{1}{277(32,228)^2} \sum_{i=1}^{101} (\text{ผลต่างของรายได้ของครัวเรือนยากจนกับเส้นความยากจน})^2 \\ &= \frac{23.016}{287.704} \\ &= 0.08 \text{ อธิบายได้ว่าปัญหาความรุนแรงของความยากจนมีค่าค่อนข้างน้อย} \end{aligned}$$

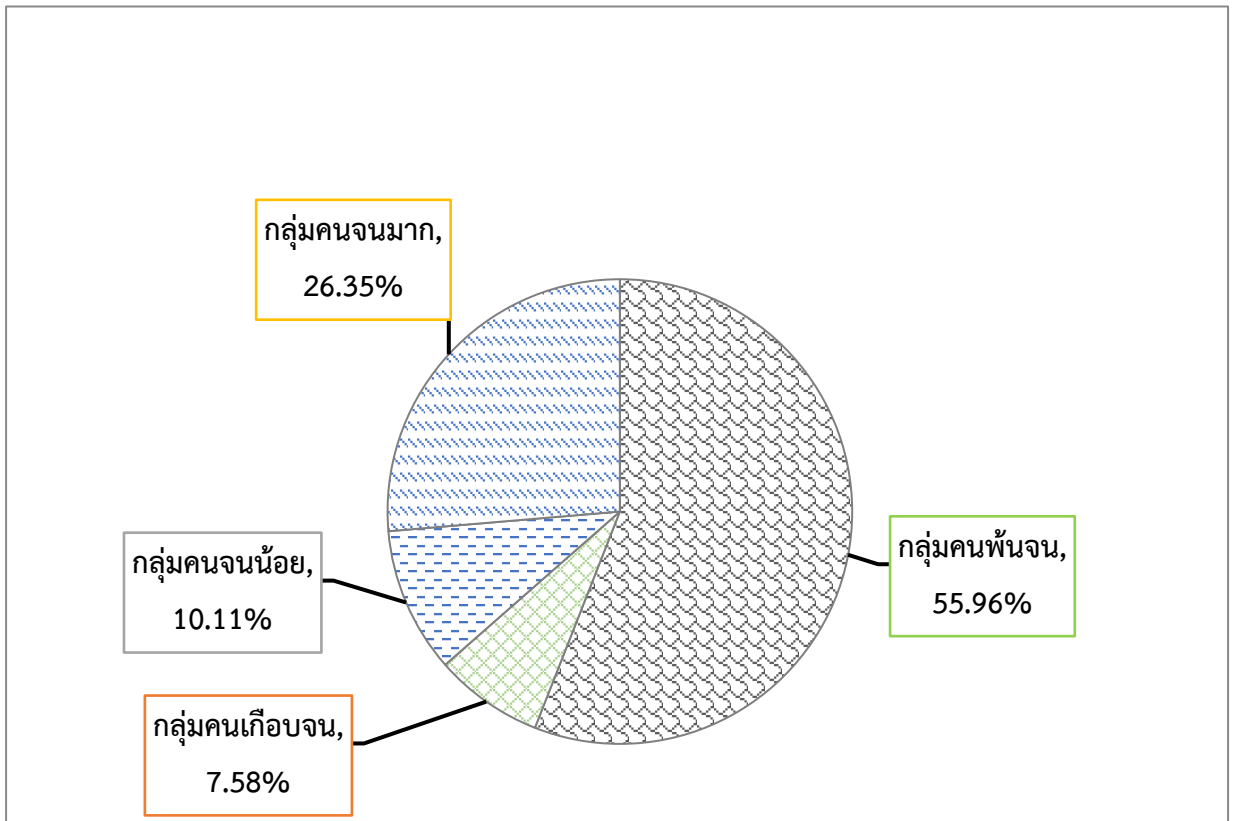
ตารางที่ 4.1 ภาวะความยากจน (สัดส่วนและระดับความรุนแรงของความยากจน)

รายการ	ภาพรวม
เส้นยากจน (บาท/คน/เดือน)	2,685
เส้นยากจน (บาท/คน/ปี)	32,228
รายได้สุทธิครัวเรือนทั้งหมด(บาท/คน/ปี)	63,332
สัดส่วนคนจน (H-ratio)	0.365
ความรุนแรงของความยากจน (FGT Index)	0.08
รายได้สุทธิครัวเรือนยากจน(บาท/คน/ปี)	18,932

ที่มา: จากการสำรวจ

4.1.2 ภาวะความยากจน และส่วนแบ่งความยากจน

การศึกษาภาวะความยากจนนี้ ถ้าครัวเรือนตัวอย่างที่ศึกษา มีรายได้สุทธิครัวเรือนต่อคนต่อปี น้อยกว่าเส้นความยากจน จะถือว่าครัวเรือนนั้นตกอยู่ในภาวะความยากจน โดยสำนักงานสภาพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำการคำนวณเส้นความยากจน ปี 2560/61 เท่ากับ 32,228 บาท/คน/ปี จากภาพที่ 4.1 สามารถอธิบายถึงสัดส่วนครัวเรือนเกษตรโดยแบ่งตามระดับรายได้มีทั้งหมด 4 กลุ่ม คือ กลุ่มคนพ้นจน กลุ่มคนเกือบจน กลุ่มคนจนน้อย และกลุ่มจนมาก โดยยึดเส้นความยากจนเป็นพื้นฐาน ในการคำนวณแบ่งกลุ่ม จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 277 ครัวเรือน พบว่า ส่วนใหญ่ของเกษตรกร ร้อยละ 55.96 เป็นกลุ่มพ้นจน ในขณะที่กลุ่มคนจนมาก คิดเป็นร้อยละ 26.35 ของจำนวนครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่างทั้งหมด ในส่วนกลุ่มเกือบจน และกลุ่มจนน้อย คิดเป็นร้อยละ 7.58 และ 10.11 ตามลำดับ

ภาพที่ 4.1 สัดส่วนครัวเรือนเกษตรกรแบ่งตามระดับรายได้มีทั้งหมด 4 กลุ่ม

ที่มา: จากการสำรวจ

และในตารางที่ 4.2 การแบ่งกลุ่มครัวเรือนเกษตรกรตามระดับรายได้สุทธิ (บาท/คน/ปี) โดยกลุ่มคนพ้นจน มีรายได้สุทธิมากกว่าร้อยละ 20 ของเส้นความยากจน หรือคิดเป็นรายได้สุทธิมากกว่า 38,674 บาท/คน/ปี ในขณะที่กลุ่มคนเกือบจน มีรายได้สุทธิมากกว่าเส้นยากจนแต่ไม่ถึงร้อยละ 20 หรือ มีรายได้สุทธิมากกว่า 32,228 แต่ไม่ถึง 38,674 บาท/คน/ปี ในส่วนของกลุ่มคนจนน้อย มีรายได้สุทธิต่ำกว่าเส้นยากจนแต่ไม่ต่ำกว่า ร้อยละ 20 หรือ มีรายได้สุทธิต่ำกว่า 32,228 แต่ไม่ต่ำกว่า 25,782 และสำหรับกลุ่มคนจนมาก มีรายได้ต่ำกว่าเส้นยากจนเกินร้อยละ 20 หรือมีรายได้สุทธิต่ำกว่า 25,782 บาท/คน/ปี

ตารางที่ 4.2 การแบ่งกลุ่มของครัวเรือนเกษตรตามระดับรายได้สุทธิ(บาท/คน/ปี)

กลุ่มเกษตร	รายได้สุทธิ (บาท/คน/ปี)	ร้อยละ
กลุ่มคนพินิจน	> 38,674	55.96
กลุ่มคนเกือบจน	ระหว่าง 32,228 ถึง 38,674	7.58
กลุ่มคนจนน้อย	ระหว่าง 25,782 ถึง 32,228	10.11
กลุ่มคนจนมาก	< 25,782	26.35
รวม		100

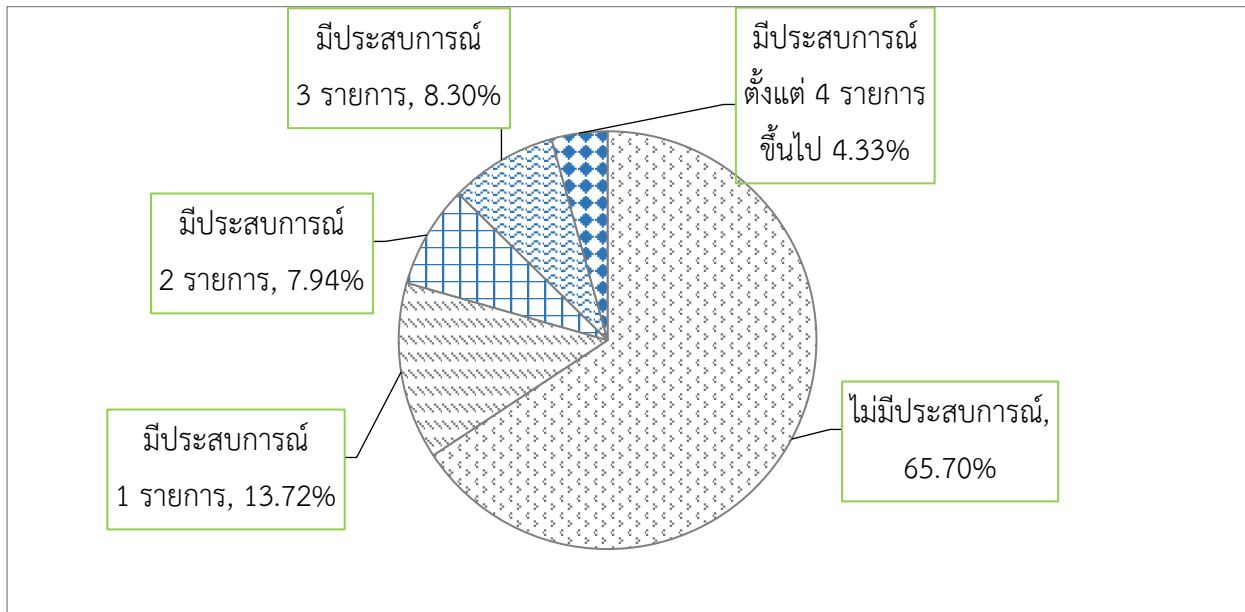
ที่มา: จากการสำรวจ

หมายเหตุ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำการคำนวณเส้นความยากจน ปี 2560/61 เท่ากับ 32,228 บาท/คน/ปี

4.2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความไม่มั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนเกษตรแต่ละกลุ่ม

การศึกษาในส่วนที่ 2 นี้ มีประเด็นที่ทำการศึกษาอยู่ 2 ประเด็น ประกอบด้วย 1) ประสพการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ 2) ประสพการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ของครัวเรือนเกษตรที่มีรายได้สุทธิต่อคนต่ำกว่าเส้นยากจน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

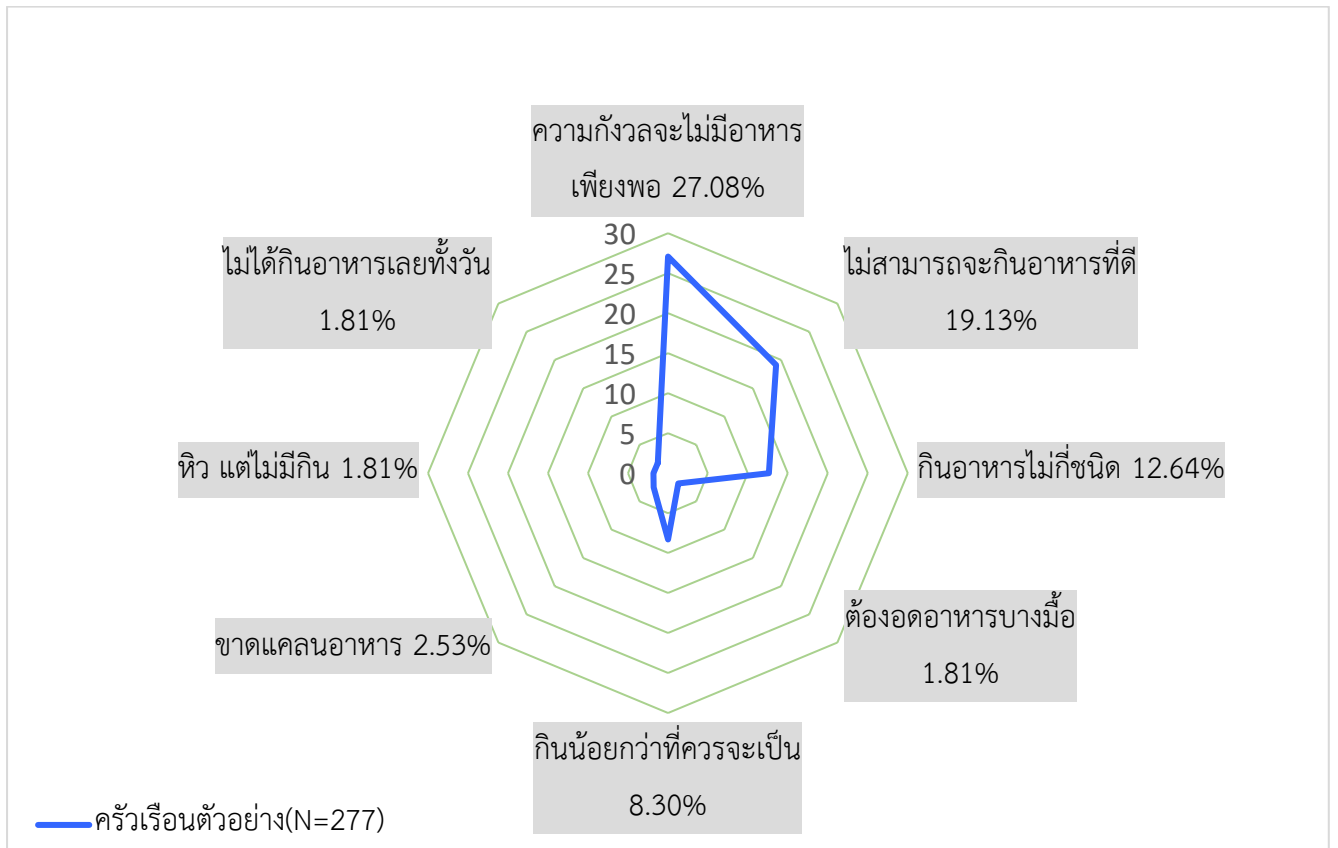
4.2.1 ประสพการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ซึ่งพิจารณาในช่วงเวลา 12 เดือนที่ผ่านมา ว่าเคยมีประสพการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ทดแทน โดยประเด็นที่สอบถามถึงประสพการณ์ดังกล่าว มีทั้งหมด 8 ประเด็น (ได้มีการกล่าวถึงในบทที่ 2) จากภาพที่ 4.2 สามารถอธิบายได้ว่า ครัวเรือนเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่หรือคิดเป็นร้อยละ 65.70 ไม่เคยมีประสพการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ทดแทน ส่วนครัวเรือนเกษตรกรที่มีประสพการณ์บ้างเล็กน้อยคือ 1 รายการ คิดเป็นร้อยละ 13.72 มีประสพการณ์ 2 รายการ คิดเป็นร้อยละ 7.94 มีประสพการณ์ 3 รายการ คิดเป็นร้อยละ 8.30 และสำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่มีประสพการณ์เกี่ยวกับความไม่มั่นคงทางด้านอาหารตั้งแต่ 4 รายการเป็นต้นไป คิดเป็นร้อยละ 4.33 ซึ่งจากการสอบถาม พบว่า กลุ่มเกษตรกรที่มีประสพการณ์เรื่องความไม่มั่นคงหลายข้อนั้น เนื่องจากการลงทุนทางเกษตรประสบปัญหาขาดทุน รายได้ไม่เพียงพอในการชำระคืนเงินกู้ สาเหตุส่วนใหญ่มาจากภัยธรรมชาติ ฝนแล้ง โรค และแมลงระบาด พร้อมทั้งแหล่งอาหารตามธรรมชาติลดน้อยลง ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ

ภาพที่ 4.2 ประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ

ที่มา: จากการสำรวจ

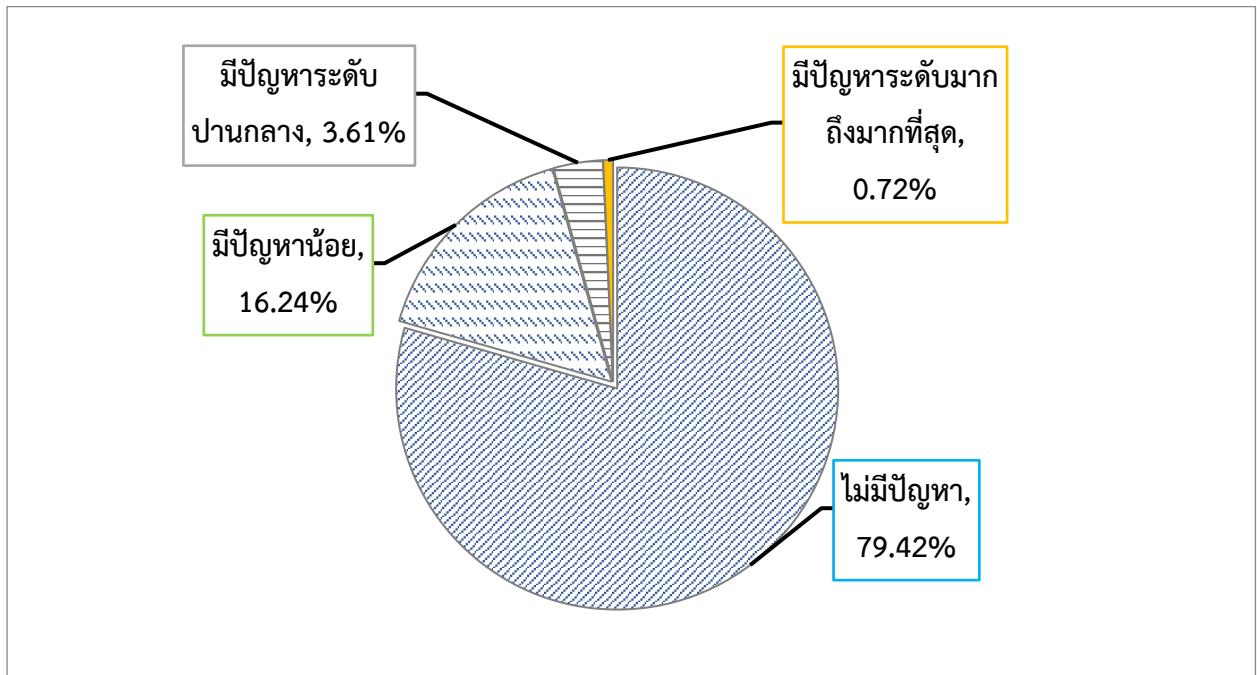
จากการสอบถามครัวเรือนเกษตรกรเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ทดแทน สามารถอธิบายถึงประสบการณ์ดังกล่าวด้วย ภาพที่ 4.3 โดยครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่จะเคยประสบกับความกังวลที่จะไม่มีอาหารเพียงพอที่จะกินเพราะขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 27.08 รองลงมาคือประสบการณ์มีช่วงเวลาที่ไม่สามารถที่จะกินอาหารที่ดีต่อสุขภาพและมีคุณค่าทางโภชนาการเพราะมีเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ไม่พอ คิดเป็นร้อยละ 19.13 ในขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรที่มีประสบการณ์กินอาหารเพียงไม่กี่ชนิดเพราะขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 12.64 และครัวเรือนเกษตรกรที่ประสบการณ์ คือ มีช่วงเวลาที่กินน้อยกว่าที่จะเป็น เพราะขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 8.30 ส่วนประสบการณ์ ที่ทำร้ายจิตใจเกษตรกรมากที่สุดมี 2 ประสบการณ์ คือ ประสบการณ์หิวแต่ไม่มีกินเพราะมีเงินไม่พอหรือขาดทรัพยากรอื่นๆ สำหรับอาหาร และประสบการณ์ที่เคยมีช่วงเวลาที่ไม่ได้กินเลยทั้งวันเพราะขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ โดยมีครัวเรือนเกษตรกรที่ผ่านประสบการณ์ดังกล่าวเพียงเล็กน้อย คิดเป็นร้อยละ 1.81 เท่ากัน

ภาพที่ 4.3 ประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ

ที่มา: จากการสำรวจ

เกณฑ์การให้คะแนนของประเด็นคำถามเกี่ยวกับความไม่มั่นคงด้านอาหาร โดยแบ่งระดับปัญหาออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ มีปัญหามากที่สุด มีปัญหาปานกลาง และมีปัญหาน้อย โดยครั้วเรือนเกษตรกรที่ไม่มีประสบการณ์ ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร หรือ มีประสบการณ์เพียง 1 รายการ ถือว่าครั้วเรือนเกษตรกรดังกล่าว ไม่มีปัญหาเรื่องความไม่มั่นคงด้านอาหาร (ได้อธิบายหลักเกณฑ์และวิธีคำนวณในบทที่ 2) และจากภาพที่ 4.4 ระดับความไม่มั่นคงด้านอาหารของครั้วเรือนเกษตรกร พบว่า ร้อยละ 79.42 ของครั้วเรือนเกษตรกรตัวอย่าง ไม่มีปัญหาเรื่องความไม่มั่นคงด้านอาหาร ขณะที่ครั้วเรือนเกษตรกรที่มีประสบการณ์ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร ร้อยละ 16.24 ของครั้วเรือนเกษตรกรตัวอย่าง มีปัญหาน้อย ร้อยละ 3.61 มีปัญหาปานกลาง และในส่วนของครั้วเรือนเกษตรกรที่มีปัญหาความไม่มั่นคงด้านอาหารในระดับมากถึงมากที่สุด มีเพียงเล็กน้อย คิดเป็นร้อยละ 0.72 ของครั้วเรือนเกษตรกรตัวอย่างทั้งหมด

ภาพที่ 4.4 ระดับความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกร

ที่มา: จากการสำรวจ

และเมื่อพิจารณาความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกร โดยจำแนกตามระดับรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร ประกอบด้วย กลุ่มคนพ่่านจน กลุ่มคนเกือบจน กลุ่มคนจนมาก ซึ่งแบ่งกลุ่มโดยอาศัยเส้นความยากจนเป็นเกณฑ์ในการคำนวณ จากตารางที่ 4.3 ค่าเฉลี่ยคะแนนความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนทั้ง 4 กลุ่ม โดยกลุ่มคนพ่่านจนซึ่งมีจำนวน 155 ครัวเรือน มีคะแนนเฉลี่ยที่ 0.54 กลุ่มคนเกือบจนซึ่งมีทั้งหมด 21 ครัวเรือน มีคะแนนเฉลี่ยที่ 0.90 กลุ่มคนจนน้อยมี 28 ครัวเรือน มีคะแนนเฉลี่ยที่ 0.79 และกลุ่มคนจนมากซึ่งมี 73 ครัวเรือน มีคะแนนเฉลี่ยที่ 1.15 สามารถอธิบายได้ว่า กลุ่มคนพ่่านจน กลุ่มคนเกือบจน และกลุ่มคนจนน้อย ไม่มีปัญหาเรื่องความไม่มั่นคงด้านอาหาร ด้วยค่าคะแนนเฉลี่ยที่ต่ำกว่า 1 ขณะที่กลุ่มคนจนมาก มีคะแนนเฉลี่ยที่ 1.15 หรือ มีปัญหาเกี่ยวกับความไม่มั่นคงด้านอาหารเล็กน้อย และในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเชิงปริมาณกับตัวแปรเชิงกลุ่ม โดยใช้ ANOVA เพื่อทดสอบความแตกต่างของค่าคะแนนความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกรทั้ง 4 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มคนพ่่านจน กลุ่มคนเกือบจน กลุ่มคนจนน้อย และกลุ่มคนจนมาก โดยมีการตั้งสมมุติฐานหลัก (H_0) ว่าค่าคะแนนความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกรทั้ง 4 กลุ่มมีค่าเท่ากัน ในขณะที่สมมุติฐานรอง (H_1) คือ ค่าคะแนนความไม่มั่นคงด้านอาหารมีกลุ่มเกษตรกรอย่างน้อย 2 กลุ่มที่มีคะแนนแตกต่างกัน จากตารางที่ 4.4 ผลการวิเคราะห์หรืออธิบายได้ว่า กลุ่มเกษตรกรที่แตกต่างกัน จะมีผลต่อค่าคะแนนความไม่มั่นคงทางด้านอาหารอย่างน้อย 2 กลุ่มที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (ปฏิเสธ H_0 , ยอมรับ H_1)

ตารางที่ 4.3 ค่าเฉลี่ยคะแนนความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือน
เกษตรทั้ง 4 กลุ่ม

ครัวเรือนเกษตร	คะแนนเฉลี่ย	ความไม่มั่นคงด้านอาหาร
กลุ่มคนพินิจ	0.54	ไม่มีปัญหา
กลุ่มคนเกือบจน	0.90	ไม่มีปัญหา
กลุ่มคนจนน้อย	0.79	ไม่มีปัญหา
กลุ่มคนจนมาก	1.15	มีปัญหาเล็กน้อย

ที่มา: จากการสำรวจ

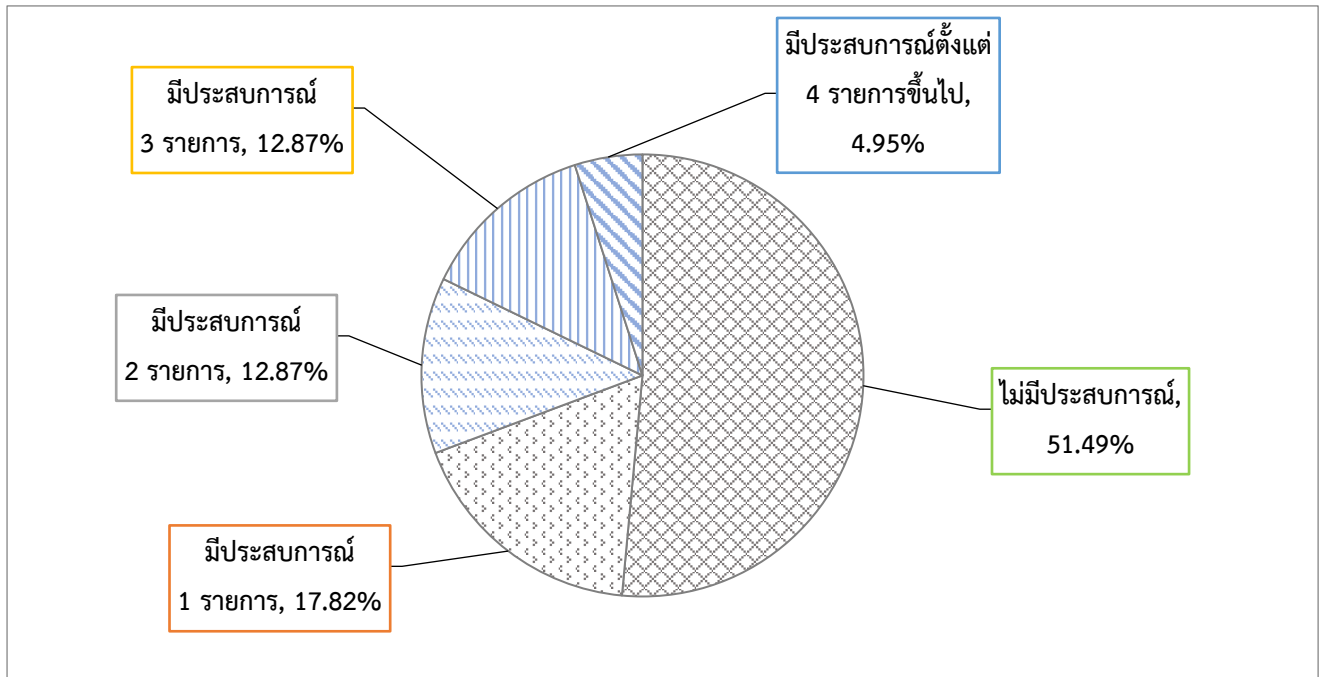
ตารางที่ 4.4 One-Way ANOVA แสดงความสัมพันธ์ระหว่างค่าคะแนนความไม่มั่นคงด้านอาหารของ
ครัวเรือนเกษตรทั้ง 4 กลุ่ม

คะแนน	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	19.391	3	6.464	3.971	0.009
Within Groups	444.421	273	1.628		
Total	463.812	276			

ที่มา: จากการสำรวจ

4.2.2 ประสิทธิภาพที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ของครัวเรือนเกษตรที่มีรายได้สุทธิต่อคนต่ำกว่าเส้นยากจน

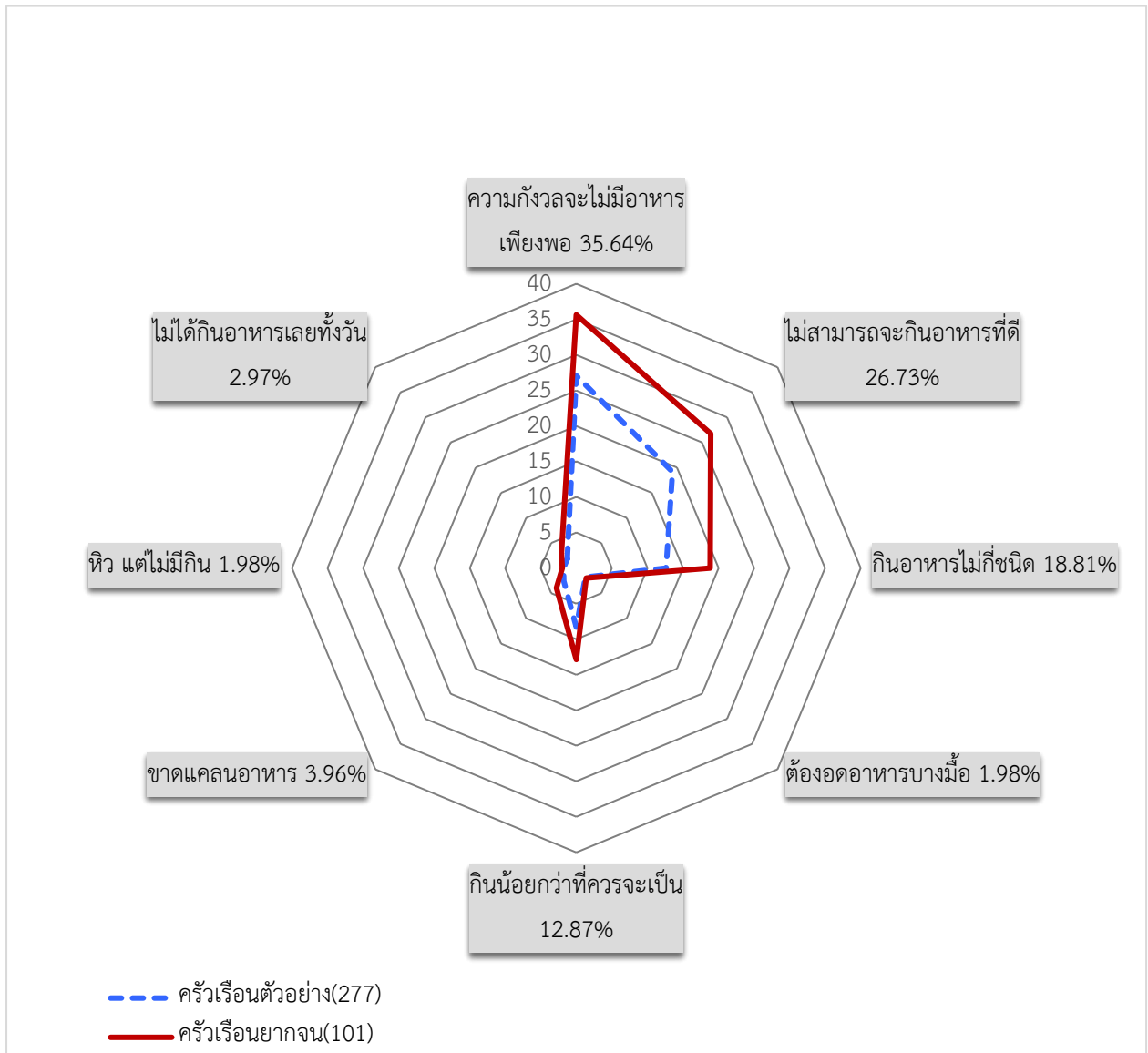
จากภาพที่ 4.5 พบว่า ถึงแม้ครัวเรือนเกษตรจะมีรายได้น้อยมาก แต่ร้อยละ 51.49 ของครัวเรือนเกษตรที่มีรายได้สุทธิต่อคนต่ำกว่าเส้นยากจน ไม่มีประสิทธิภาพเกี่ยวข้องกับความไม่มั่นคงด้านอาหารอยู่แล้ว ซึ่งร้อยละ 17.82 มีประสิทธิภาพเพียง 1 รายการ ร้อยละ 12.87 มีประสิทธิภาพ 2 รายการ หรือ 3 รายการ เท่ากัน และครัวเรือนเกษตรที่มีประสิทธิภาพเกี่ยวกับความไม่มั่นคงด้านอาหารตั้งแต่ 4 รายการขึ้นไป มีเพียงร้อยละ 4.95 ของครัวเรือนเกษตรที่มีรายได้สุทธิต่อคนต่ำกว่าเส้นยากจน

ภาพที่ 4.5 ประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ของครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้สุทธิต่อคนต่ำกว่าเส้นยากจน (N=101)

ที่มา: จากการสำรวจ

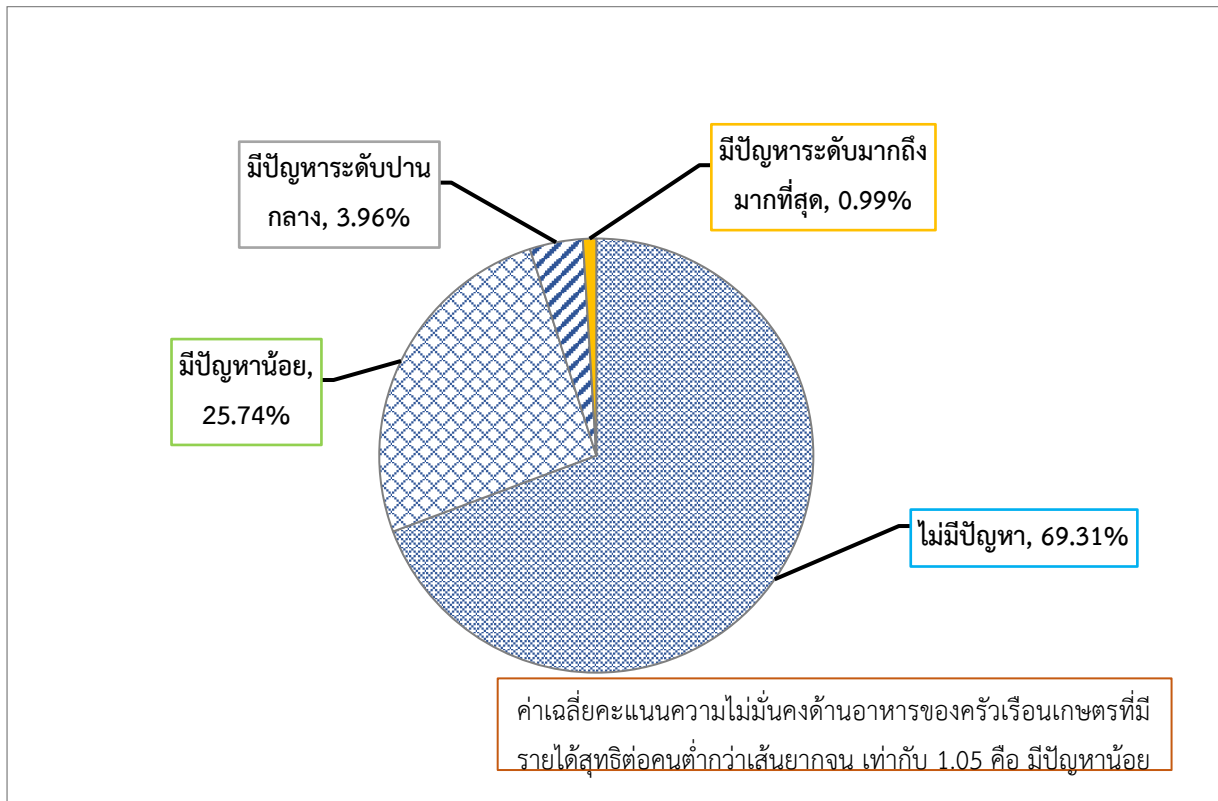
ครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้สุทธิต่อคนต่ำกว่าเส้นยากจน ที่มีประสบการณ์ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ทดแทน จากภาพที่ 4.6 พบว่า ประสบการณ์ในด้านต่างๆ ทั้ง 8 ด้านของครัวเรือนเกษตรกรยากจน(101ครัวเรือน) มีความสอดคล้องกับครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด(277ครัวเรือน) ในทุกๆด้าน แต่สัดส่วนของผู้ที่มีประสบการณ์ไม่สามารถเข้าถึงอาหารในแต่ละด้านของครัวเรือนเกษตรกรยากจนมีเพิ่มขึ้นดังนี้ ครัวเรือนเกษตรกรยากจนมีความกังวลที่จะไม่มีอาหารเพียงพอที่จะกินเพราะขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 35.64 ถัดลงมาคือประสบการณ์มีช่วงเวลาที่ไม่สามารถที่จะกินอาหารที่ดีต่อสุขภาพและมีคุณค่าทางโภชนาการเพราะมีเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ไม่พอ คิดเป็นร้อยละ 26.73 ของครัวเรือนเกษตรกรที่ยากจน ลำดับถัดไปคือ ประสบการณ์กินอาหารเพียงไม่กี่ชนิดเพราะขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 18.81 และประสบการณ์มีช่วงเวลาที่กินน้อยกว่าที่คิดว่าควรจะเป็น เพราะขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 12.87 เป็นต้น

ภาพที่ 4.6 ประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ของครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้สุทธิต่อคนต่ำกว่าเส้นยากจน (N=101)

ที่มา: จากการสำรวจ

จากภาพที่ 4.7 ระดับความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกรที่ยากจน หรือครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้สุทธิต่อคนต่ำกว่าเส้นยากจน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรยากจนส่วนใหญ่ ร้อยละ 69.31 ไม่มีปัญหาดังกล่าว โดยร้อยละ 25.74 ระดับปัญหาน้อย และมีปัญหาในระดับปานกลางเพียงร้อยละ 3.96 เท่านั้น และเมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยของครัวเรือนเกษตรกรยากจนมีค่าเท่ากับ 1.05 คือมีปัญหาความไม่มั่นคงด้านอาหารเพียงเล็กน้อย นั่นเป็นเพราะครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกข้าวไว้บริโภคภายในครัวเรือน มีการปลูกผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ไว้กินเอง รวมถึงสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารตามธรรมชาติได้ ป่าชุมชน แม่น้ำ ลำคลอง ยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่บ้าง

ภาพที่ 4.7 ระดับความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้สุทธิต่ำกว่าเส้นยากจน (N=101)

ที่มา: จากการสำรวจ

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

ความมั่นคงด้านอาหาร (Food Security) เป็นเรื่องที่ได้ได้รับความสนใจในระดับประชาคมโลก เนื่องจากอาหารเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ปัญหาความมั่นคงด้านอาหารเริ่มขึ้นในช่วง พ.ศ. 2513 - 2522 ซึ่งเป็นช่วงที่ทั่วโลกกำลังประสบปัญหาขาดแคลนธัญพืชสำหรับบริโภค ส่งผลให้เกิดวิกฤตราคาอาหารเพิ่มสูงขึ้น และได้มีการจัดการประชุมอาหารโลกครั้งแรกขึ้นในปี พ.ศ. 2517 ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี โดยในที่ประชุมมองความมั่นคงทางอาหารว่าเป็นปัญหาที่เกิดมาจากความไม่เพียงพอในการผลิตอาหารเพื่อตอบสนองความต้องการในการบริโภค ซึ่งปัญหาความมั่นคงด้านอาหารทวีความรุนแรงมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลเนื่องมาจากสภาวะแวดล้อมของโลกและความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการลดลงของผลผลิตทางการเกษตร จนทำให้ประชากรกลุ่มที่ยากจนไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมมีการผลิตอาหารเกินความต้องการของประชากรในประเทศ จากการปรับตัวทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการปลูกพืชพลังงานทดแทนเพิ่มขึ้นทำให้พื้นที่ปลูกพืชอาหารลดน้อยลง รวมทั้ง ผลผลิตที่เสียหายจากภัยธรรมชาติ ล้วนส่งผลต่อรายได้ของครัวเรือนเกษตรกร ปัญหาที่สำคัญของเกษตรกร คือไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองหรือมีที่ดินทำกินน้อย มีต้นทุนการผลิตสูง ราคาผลผลิตตกต่ำ ทำให้รายได้ของครัวเรือนไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย นำไปสู่ภาระหนี้สินตามมา

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร จึงเห็นความสำคัญของการศึกษาความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกร เพื่อขจัดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ในประเด็นสำคัญคือการเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน เพื่อสามารถเข้าถึงอาหารสำหรับการบริโภคได้อย่างเพียงพอ ยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและพัฒนาภาคการเกษตรของไทยต่อไป โดยวัตถุประสงค์ในการศึกษาประกอบด้วย 1) เพื่อวิเคราะห์ความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร และ 2) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความไม่มั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนเกษตรกรแต่ละกลุ่ม

5.1.1 การวิเคราะห์ความยากจนของครัวเรือนเกษตรกร ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่างร้อยละ 55.96 เป็นกลุ่มพ้นจน ในขณะที่กลุ่มคนจนมาก คิดเป็นร้อยละ 26.35 ของจำนวนครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่างทั้งหมด ในส่วนกลุ่มเกือบจน และกลุ่มจนน้อย คิดเป็นร้อยละ 7.58 และ 10.11 ตามลำดับ

การแบ่งกลุ่มครัวเรือนเกษตรตามระดับรายได้สุทธิ (บาท/คน/ปี) โดยกลุ่มคนพ้นจน มีรายได้สุทธิมากกว่าร้อยละ 20 ของเส้นความยากจน หรือคิดเป็นรายได้สุทธิต่ำกว่า 38,674 บาท/คน/ปี ในขณะที่กลุ่มคนเกือบจน มีรายได้สุทธิต่ำกว่าเส้นยากจนแต่ไม่ถึงร้อยละ 20 หรือ มีรายได้สุทธิต่ำกว่า 32,228 แต่ไม่เกิน 38,674 บาท/คน/ปี ในส่วนของกลุ่มจนน้อย มีรายได้สุทธิต่ำกว่าเส้นยากจนแต่ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 20 หรือ มีรายได้สุทธิต่ำกว่า 32,228 แต่ไม่ต่ำกว่า 25,782 และสำหรับกลุ่มคนจนมาก มีรายได้ต่ำกว่าเส้นยากจนเกินร้อยละ 20 หรือมีรายได้สุทธิต่ำกว่า 25,782 บาท/คน/ปี

รายได้สุทธิครัวเรือนเกษตรในภาพรวมเฉลี่ย 63,332 บาท/คน/ปี และรายได้สุทธิครัวเรือนยากจนคือ 18,932 บาท/คน/ปี สัดส่วนครัวเรือนยากจน มีค่าเท่ากับ 0.365 หรือคิดเป็นสัดส่วนคนจนร้อยละ 36.5 ซึ่งหมายความว่าในจำนวนประชากรที่ศึกษา 100 คน เป็นคนจน 37 คน เมื่อพิจารณาถึงค่าความรุนแรงของภาวะความยากจนมีค่าเท่ากับ 0.08 แสดงว่าปัญหาความรุนแรงความยากจนว่ามีค่อนข้างน้อย

5.1.2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของความไม่มั่นคงด้านอาหารในครัวเรือนเกษตรแต่ละกลุ่ม มีประเด็นที่ทำการศึกษาคือ 1) ประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ 2) ประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ของครัวเรือนเกษตรที่มีรายได้สุทธิต่อคนต่ำกว่าเส้นยากจน

สำหรับประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ มาทดแทน ซึ่งพิจารณาในช่วงเวลา 12 เดือนที่ผ่านมา พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่หรือคิดเป็นร้อยละ 65.70 ไม่เคยมีประสบการณ์ และเมื่อสอบถามเกษตรกรที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อาหารไม่เพียงพอ อาหารไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ทดแทน สามารถอธิบายถึงประสบการณ์ดังนี้ ร้อยละ 27.08 มีความกังวลที่จะไม่มีอาหารเพียงพอที่จะกิน รองลงมาคือประสบการณ์มีช่วงเวลาที่ไม่สามารถที่จะกินอาหารที่ดีต่อสุขภาพและมีคุณค่าทางโภชนาการ คิดเป็นร้อยละ 19.13 ในขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรที่มีประสบการณ์กินอาหารเพียงไม่กี่ชนิด คิดเป็นร้อยละ 12.64 และครัวเรือนเกษตรกรที่ประสบการณ คือ มีช่วงเวลาที่กินน้อยกว่าที่จะเป็น คิดเป็นร้อยละ 8.30 ส่วนประสบการณ์ ที่ทำร้ายจิตใจเกษตรกรมากที่สุดมี 2 ประสบการณ์ คือ ประสบการณ์หิว แต่ไม่มีกิน และประสบการณ์ที่เคยมีช่วงเวลาที่ไม่ได้กินเลยทั้งวัน โดยมีครัวเรือนเกษตรกรที่ผ่านประสบการณ์ดังกล่าวเพียงเล็กน้อย คิดเป็นร้อยละ 1.81 เท่ากัน

เมื่อพิจารณาความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตร โดยจำแนกตามระดับรายได้ของครัวเรือนเกษตร ประกอบด้วย กลุ่มคนพ้นจน กลุ่มคนเกือบจน กลุ่มคนจนมาก ซึ่งแบ่งกลุ่มโดยอาศัยเส้นความยากจนเป็นเกณฑ์ในการคำนวณ พบว่า กลุ่มคนพ้นจน กลุ่มคนเกือบจน และกลุ่มคนจนน้อย ไม่มีปัญหาเรื่องความไม่มั่นคงด้านอาหาร ด้วยค่าคะแนนเฉลี่ยที่ต่ำกว่า 1 ขณะที่กลุ่มคนจนมาก มีคะแนนเฉลี่ยที่ 1.15 หรือ

มีปัญหาบ่อย เกี่ยวกับความไม่มั่นคงด้านอาหาร และในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเชิงปริมาณ กับตัวแปรเชิงกลุ่ม โดยใช้ ANOVA เพื่อทดสอบความแตกต่างค่าคะแนนความไม่มั่นคงด้านอาหาร ของครัวเรือนเกษตรกรทั้ง 4 กลุ่ม โดยมี การตั้งสมมุติฐานหลัก (H_0) ว่าค่าคะแนนความไม่มั่นคงด้านอาหาร ของครัวเรือนเกษตรกรทั้ง 4 กลุ่มมีค่าเท่ากัน ในขณะที่สมมุติฐานรอง (H_1) คือ ค่าคะแนนความไม่มั่นคง ด้านอาหารมีกลุ่มเกษตรกรอย่างน้อย 2 กลุ่มที่มีคะแนนแตกต่างกัน ผลการวิเคราะห์หืออธิบายได้ว่า กลุ่มเกษตรกรที่แตกต่างกัน จะมีผลต่อค่าคะแนนความไม่มั่นคงทางด้านอาหารที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ 0.01 (ปฏิเสธ H_0)

และสำหรับครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้สุทธิต่อคนต่ำกว่าเส้นยากจน ที่มีประสบการณ์ไม่สามารถเข้าถึง อาหาร ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ทดแทน พบว่า ประสบการณ์ในด้านต่างๆ ทั้ง 8 ด้านของครัวเรือน เกษตรยากจน (101ครัวเรือน) มีความสอดคล้องกับครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด (277ครัวเรือน) ในทุกๆด้าน แต่สัดส่วนของผู้มีประสบการณ์ไม่สามารถเข้าถึงอาหารในแต่ละด้านของครัวเรือนเกษตรกรยากจนมีความรุนแรง มากกว่า

ระดับความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกรที่ยากจน หรือครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้สุทธิต่อ คนต่ำกว่าเส้นยากจน พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรยากจนส่วนใหญ่ ร้อยละ 69.31 ไม่มีปัญหาดังกล่าว โดยร้อยละ 25.74 ระดับปัญหาน้อย และมีปัญหาระดับปานกลางเพียงร้อยละ 3.96 เท่านั้น และเมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ย ของครัวเรือนเกษตรกรยากจนมีค่าเท่ากับ 1.05 คือ มีปัญหาความไม่มั่นคงด้านอาหารเพียงเล็กน้อย นั่นเป็น เพราะครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกข้าวไว้บริโภคภายในครัวเรือน มีการปลูกผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ไว้กิน เอง รวมถึงสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารตามธรรมชาติได้ ป่าชุมชน แม่น้ำ ลำคลอง ยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่ บ้าง

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) เกษตรทฤษฎีใหม่ เศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนให้ผู้ประสบปัญหาความยากจน ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ เศรษฐกิจพอเพียง ในการดำรงชีวิต ส่งเสริมโครงการปลูกผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์น้ำ เพื่อไว้ บริโภคในชุมชน

2) มีการจัดบันทึกค่าใช้จ่ายของครอบครัว เพื่อลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น และมีการใช้จ่าย อย่างเหมาะสม

3) มีการอบรม พัฒนาและสนับสนุนส่งเสริมอาชีพให้ผู้ขาดทักษะทางอาชีพ ได้มีอาชีพ เสริมนอกเหนือจากการเกษตร ทำให้มีรายได้ เศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น

4) แนะนำการกินอาหารให้ได้สัดส่วน ถูกสุขลักษณะ เนื่องจากเกษตรกรที่มีอาการเจ็บป่วย ไม่ได้เกิดจากการขาดแคลนอาหาร แต่เกิดจากการกินอาหารไม่ได้สัดส่วนสารอาหารทั้ง 5 หมู่อย่างเหมาะสม คือ ได้รับสารอาหารบางหมู่มากเกินไป หรือน้อยเกินไป ก่อให้เกิดการเจ็บป่วย เป็นเบาหวาน ความดัน เป็นต้น

5.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ส่งเสริมการประกันภัยการเกษตร สาเหตุหนึ่งที่เกษตรกรมีรายได้น้อยลงเนื่องจากประสบภัยธรรมชาติทำให้ผลผลิตเสียหาย ควรส่งเสริมให้ครัวเรือนเกษตรกรเห็นความสำคัญของโครงการประกันภัยเกษตรเพื่อลดความเสี่ยง พร้อมทั้งเพิ่มชนิดพืชทำประกันภัย รวมทั้งความเป็นไปได้ในการประกันภัยด้านประมงและปศุสัตว์

2) ส่งเสริมกลุ่มแรงงานรุ่นใหม่ ค่าใช้จ่ายทางด้านต้นทุนการเกษตร ส่วนใหญ่เป็นค่าแรงงานจ้างซึ่งเป็นต้นทุนตัวหนึ่งที่สูงมาก เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ควรส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มแรงงานรุ่นใหม่ให้กลับมาสนใจประกอบอาชีพทางการเกษตรซึ่งสามารถเรียนรู้ ปรับตัว และยอมรับกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้เร็ว

3) ธนาคารแรงงาน เพื่อให้เกษตรกรที่ขาดแคลนแรงงานทำการเกษตร มีการเอาแรง หรือขอแรงคนในชุมชน เพื่อมาใช้ทำการเกษตรของตนเอง แล้วชำระคืนภายหลัง ด้วยการใช้จ่ายแรงงานหรือเงินสด เพื่อบรรเทาปัญหาขาดแคลนแรงงานเกษตร และช่วยลดต้นทุนทางการเกษตรอีกทางหนึ่ง

4) ส่งเสริมด้วยธนาคารเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน เพื่อให้เกษตรกรที่ขาดแคลนเมล็ดพันธุ์กู้ยืมไปทำพันธุ์ แล้วชำระคืนภายหลังในรูปของข้าวหรือเงินสด หรืออาจนำข้าวเปลือกมาแลกเปลี่ยน มีแนวความคิดการทำงานยึดหลักการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในชุมชน

บรรณานุกรม

- กัลยา วานิชย์บัญชา. (2551). *การวิเคราะห์สถิติขั้นสูงด้วย SPSS for Windows*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จอมขวัญ ชุมชาติ. (2558). *ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนโคกพะยอม ตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- เฉลิมศาสตร์ วิเชียรเพริศ. (2550). *ภาวะความยากจนและการกระจายรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรไทย ปีเพาะปลูก 2547/48*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นนทกานต์ จันทร์อ่อน. (2557). *ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย (Thailand Food Security)* [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://library.senate.go.th/document/Ext7091/709777_0002.PDF (สืบค้นข้อมูล: 1 ตุลาคม 2561)
- ปยุตดา มาสวัสดิ์ และคณะ. (2559). *ปัจจัยที่มีผลต่อความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตรกรไทย* [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <https://tcj-thaijo.org/index.php/vrurdihsjournal/article/download/65899/53881/> (สืบค้นข้อมูล: 1 ตุลาคม 2561)
- เพชร ชัยศร. (2556). *รูปแบบและกระบวนการลดภาวะความยากจนของผู้เข้าไม่ถึงโอกาสในสังคมชนบท ภาคเหนือตอนบน*. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 8(2), 121-141.
- มหาวิทยาลัยบูรพา. (ม.ป.ป). *วิธีการดำเนินการวิจัย* [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: digital_collec.lib.buu.ac.th/dcms/files/47931517/chapter3.pdf (สืบค้นข้อมูล: 16 มกราคม 2562)
- วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์. *แนวคิดและคำนิยามของความมั่นคงทางอาหาร (Food security: Concepts and definitions)* [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.polsci.tu.ac.th/fileupload/36/24.pdf> (สืบค้นข้อมูล: 3 ตุลาคม 2561)
- ศจินทร์ ประชาสันต์. (2555). *ความมั่นคงทางอาหาร: แนวคิดและตัวชี้วัด*. พิมพ์ครั้งที่ 1. สมุทรสาคร: พิมพ์ดี.
- ศยามล เจริญรัตน์. (2557). *ความมั่นคงทางอาหาร ป่าชุมชน กับการผลักดันเรื่องความเป็นธรรมเพื่อชุมชนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สานิรัช แก้วมี. (2549). *การวิเคราะห์ภาวะความยากจนและปัจจัยที่มีผลต่อความยากจนของครัวเรือนเกษตร
ปีเพาะปลูก 2544/45*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุภา ไยเมือง และเกียรติศักดิ์ ยั่งยืน. (2554). *ตัวชี้วัดความมั่นคงทางด้านอาหารในระดับชุมชน*. กรุงเทพฯ:
มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย)

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2555). *ศึกษาภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตร*. กรุงเทพมหานคร:
สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร.

สำนักงานสำรวจสุขภาพประชาชนไทย. (2552). *รายงานการสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย
ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2551-52*. กรุงเทพมหานคร

อัจฉรา ทองประดับ และคณะ. (2552). *การศึกษาระดับความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือน
ในตำบลการะเกด อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช* [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
http://www.corin.psu.ac.th/web_old/document_research/piliawan/proceeding/
การศึกษาระดับความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือน ในตำบลการะเกด อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัด
นครศรีธรรมราช/ (สืบค้นข้อมูล: 2 ตุลาคม 2561)

Foster, J., J. Greer and E. Thorbecke. (1984). *A Class of Dwcomposable Poverty
Measures*. *Econometrica*. 52 (May 1984): 761-766

Maddala G. S. (1983). *Limited dependent and qualitative variables in econometrics*. Cambridge,
England: Cambridge University Press. 1983. 401 p.

Neuman, L. W. (1991). *Social Research Methodology: Quantitative and Qualitative Approach*.
Boston: Allyn and Bacon. 1991.

Sen, A. (1974). *Poverty: an ordinary approach to measurement*. *Econometrica*. 44: March,
pp 613-625.

ภาคผนวก

ภาคผนวกที่ 1

แบบสอบถาม

ความไม่มั่นคงด้านอาหารของครัวเรือนเกษตร

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....วัน/เดือน/ปี.....

ส่วนที่ 1 : ข้อมูลทั่วไป

1. ชื่อหัวหน้าครัวเรือน.....นามสกุล.....
2. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....นามสกุล.....
น้ำหนัก.....กิโลกรัม ส่วนสูง.....เซนติเมตร , BMI [KG/m²]
[< 18.50 ผอม] , [18.5 - 22.90 ปกติสุขภาพดี] , [23 - 24.90 ท้วม] , [25 - 30 อ้วน] , [> 30 อ้วนมาก]
3. บ้านเลขที่.....ชื่อหมู่บ้าน.....หมู่ที่.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....เบอร์โทรศัพท์.....
4. สมาชิกในครัวเรือน

คนที่	สถานภาพ	เพศ	อายุ	การศึกษา	อาชีพ	รายได้		ต้นทุน (บาท)
						รหัส	(บาท)	

สถานภาพ

1. หัวหน้าครัวเรือน
2. สามี/ภรรยา
3. บุตร/ธิดา
4. เครือญาติ
5. ผู้อยู่อาศัยอื่นๆ

เพศ

1. ชาย
2. หญิง

ระดับการศึกษา

1. ประถมศึกษาตอนต้น
2. ประถมศึกษาตอนปลาย
3. มัธยมศึกษาตอนต้น
4. มัธยมศึกษาตอนปลาย
5. อนุปริญญาหรือเทียบเท่า
6. ปริญญาตรีหรือสูงกว่า

7. ไม่ได้เรียน

อาชีพ

1. การเกษตร
2. นอกเกษตร
3. เรียน
4. ว่างงาน

อาชีพนอกรการเกษตร

1. รับจ้างทั่วไป
2. ค้าขาย
3. บริการ
4. หาของป่า
5. ทำงานโรงงาน
6. รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ
7. ญาติส่งให้
8. รับงานมาทำที่บ้าน
9. อื่นๆ... ระบุ

ตาราง รายได้สัตว์ (รวมที่เลี้ยงไว้ขาย และบริโภคในครัวเรือน)

สัตว์	ชื่อ	ได้ฟรี	ผลผลิต (ตัว)	ขาย	ราคาขาย	บริโภค ใน คร.	ให้ฟรี	แปรรูป	ต้นทุนสัตว์

ต้นทุนสัตว์

สัตว์	ค่าพันธุ์	ยารักษาโรค สอรีโมน	อาหาร	น้ำ + ไฟฟ้า	ขนส่ง	วัสดุ สิ้นเปลือง	อื่นๆ

9. การเข้าร่วมโครงการที่ภาครัฐให้ความช่วยเหลือ () ไม่เคยเข้าร่วม () บางครั้ง () เข้าร่วมทุกครั้ง

- ชื่อโครงการที่เข้าร่วม.....
ประโยชน์ที่ได้รับคือ
- ชื่อโครงการที่เข้าร่วม.....
ประโยชน์ที่ได้รับคือ
- ชื่อโครงการที่เข้าร่วม.....
ประโยชน์ที่ได้รับคือ

10. หนี้สินของเกษตรกร

ลำดับที่	แหล่งเงินทุน	หนี้สินคงเหลือปัจจุบัน	อัตราดอกเบี้ย	ระยะเวลากู้ยืม (ปี)

ส่วนที่ 2 : การมีอยู่ของแหล่งอาหารและการเข้าไปใช้ประโยชน์

1. แต่ละวันครอบครัวท่านมีสมาชิกรับประทานอาหารครบ 3 มื้อ กี่คน.....จากทั้งหมด.....คน
คนที่ทานไม่ครบ 3 มื้อ เพราะเหตุใด.....
จำนวนคนที่ขาดสารอาหาร.....คน เพราะเหตุใด.....

1) ท้องผูก.....คน	2) เหน็บชา (B1).....คน	3) ปากนกกระจอก (B2).....คน	4) ลักปิดลักเปิด (C).....คน
5) จอตาเสื่อม (A).....คน	6) โลหิตจาง (เหล็ก).....คน	7) คอพอก.....คน # ไอโอดีน #	8) ปัญญาอ่อน.....คน
9) กระดูกอ่อน.....คน	10) นิ่ว.....คน	11) สมอเสื่อม.....คน	12) อื่นๆ.....คน
อธิบายเพิ่มเติม.....			

2. ท่านจ่ายค่าอาหารของครัวเรือนต่อปี (คำนวณจาก วัน/สัปดาห์/เดือน)บาท
3. ปริมาณอาหารในแต่ละวันเพียงพอกับความต้องการในการบริโภคหรือไม่อย่างไร
() เพียงพอ.....ไป ข้อ 5. () ไม่เพียงพอ
ถ้าปริมาณอาหารไม่เพียงพอกับความต้องการ เพราะเหตุใด ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ
() ไม่มีเงิน () ไม่มีสิทธิ์ในการทำกิน
() ไม่มีความรู้ในการเข้าถึงแหล่งอาหารตามธรรมชาติ
() อื่นๆ ระบุ.....
4. ถ้าไม่เพียงพอท่านมีวิธีการแก้ไขปัญหอย่างไร
.....
5. ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านมีแหล่งอาหารเพียงพอกับความต้องการของคนในชุมชนหรือไม่อย่างไร
() เพียงพอ () ไม่เพียงพอ
เพราะเหตุใด.....

6. ปริมาณแหล่งอาหารตามธรรมชาติในอดีตที่ผ่านมากับในปัจจุบันเป็นอย่างไร

() เก็บได้มากขึ้น () เก็บได้น้อยลง

() เก็บได้เท่าเดิม () ไม่มีให้เก็บเลย

อธิบายเพิ่มเติม.....

ส่วนที่ 3 : การเข้าถึงแหล่งอาหารและการจัดการแหล่งอาหาร

1. ลักษณะการประกอบอาหารบริโภคในครัวเรือน เป็นอย่างไร

1) กินอาหาร สุกๆ ดิบๆ () ทุกวัน () ทุกสัปดาห์ () ทุกเดือน () 3-4 ครั้งต่อปี () ไม่เคย

2) กินอาหารครบ 5 หมู่ [โปรตีน (พืชและสัตว์) คาร์โบไฮเดรต (ข้าว แป้ง น้ำตาล เผือก มัน)

ไขมัน (พืชและสัตว์) วิตามิน (ผลไม้) แกลีอแร (พืชผัก)] อย่างไร

() ทุกวัน () 3-4 วันต่อสัปดาห์ () สัปดาห์ละครั้ง () 2-3 ครั้งต่อเดือน () เดือนละครั้ง

3) จำนวนครั้งการทำอาหารรับประทานเองภายในครัวเรือน

() ไม่เคยทำ () ทำเองทุกมื้อ () 1-2 มื้อต่อวัน () 4-6 มื้อต่อสัปดาห์ () 1-3 มื้อต่อสัปดาห์

4) หากท่านไม่ทำอาหารรับประทานเองได้ ท่านได้อาหารมาด้วยวิธีใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

() ซื้อกิน () แลกเปลี่ยน () ได้ฟรี ระบุ..... () อื่นๆ ระบุ.....

5) วัตถุดิบที่ใช้ในการประกอบอาหารส่วนใหญ่ ท่านได้มาจากแหล่งใด

() แหล่งธรรมชาติ () ผลิตเอง () ซื้อขาย () อื่นๆ ระบุ.....

2. ระยะทางจากบ้านท่านถึงแหล่งอาหารแต่ละแหล่ง

1) แหล่งธรรมชาติ

() ป่าชายเลน.....กิโลเมตร () ป่าชุมชน.....กิโลเมตร

() ลำคลอง.....กิโลเมตร () แม่น้ำ.....กิโลเมตร

() ชายฝั่งทะเล.....กิโลเมตร () อื่นๆ ระบุ.....กิโลเมตร

2) ผลิตอาหารเอง

() รอบๆ บ้าน.....เมตร () สวน.....กิโลเมตร

() ไร่-นากิโลเมตร

3) ซื้ออาหาร

() ตลาดภายในชุมชน.....กิโลเมตร () ตลาดภายนอกชุมชน.....กิโลเมตร

4. ภูมิปัญญาในการถนอมอาหาร

ชนิด	วิธีการเก็บ/ ถนอมอาหาร	มูลค่า (บาท)	ถ่ายทอด ภูมิปัญญา*	หมายเหตุ

หมายเหตุ : * เป็น 1 เมื่อมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
เป็น 0 เมื่อไม่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ส่วนที่ 5 : ประสบการณ์ที่ไม่สามารถเข้าถึงอาหาร ด้วยขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นมาทดแทน

ข้อความเกี่ยวกับอาหาร ในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา คุณเคยมีช่วงเวลาดังต่อไปนี้หรือไม่	
1. คุณกังวลว่าคุณจะไม่มีอาหารเพียงพอที่จะกินเพราะขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ	()ใช่ ()ไม่ใช่ ()ไม่ทราบ ()ไม่ตอบ ไม่เพราะเหตุใด.....
2. มีช่วงเวลาที่ว่าคุณไม่สามารถที่จะกินอาหารที่ดีต่อสุขภาพและมีคุณค่าทางโภชนาการเพราะมีเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ ไม่พอหรือไม่	()ใช่ ()ไม่ใช่ ()ไม่ทราบ ()ไม่ตอบ ไม่เพราะเหตุใด.....
3. คุณกินอาหารเพียงไม่กี่ชนิดเพราะขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ	()ใช่ ()ไม่ใช่ ()ไม่ทราบ ()ไม่ตอบ ไม่เพราะเหตุใด.....
4. คุณต้องอดมื้ออาหารเพราะมีเงินไม่พอหรือขาดทรัพยากรอื่นๆ ที่จะได้รับอาหาร	()ใช่ ()ไม่ใช่ ()ไม่ทราบ ()ไม่ตอบ ไม่เพราะเหตุใด.....
5. มีช่วงเวลาที่คุณกินน้อยกว่าที่คุณคิดว่าควรจะเป็น เพราะขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ หรือไม่	()ใช่ ()ไม่ใช่ ()ไม่ทราบ ()ไม่ตอบ ไม่เพราะเหตุใด.....
6. คริวเรือนของคุณขาดแคลนอาหาร เพราะขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ	()ใช่ ()ไม่ใช่ ()ไม่ทราบ ()ไม่ตอบ ไม่เพราะเหตุใด.....
7. คุณหิวแต่ไม่มีกินเพราะมีเงินไม่พอหรือขาดทรัพยากรอื่นๆ สำหรับอาหาร	()ใช่ ()ไม่ใช่ ()ไม่ทราบ ()ไม่ตอบ ไม่เพราะเหตุใด.....
8. คุณเคยมีช่วงเวลาที่ว่าคุณไม่ได้กินเลยทั้งวันเพราะขาดเงินหรือทรัพยากรอื่นๆ	()ใช่ ()ไม่ใช่ ()ไม่ทราบ ()ไม่ตอบ ไม่เพราะเหตุใด.....

ภาคผนวกที่ 2

ตารางแสดงผลการวิเคราะห์ ANOVA (output)

Your temporary usage period for IBM SPSS Statistics will expire in 5628 days.

GET

FILE='D:\test 1ความไม่มั่นคง.sav'.

DATASET NAME DataSet1 WINDOW=FRONT.

ONEWAY score BY Group

/MISSING ANALYSIS.

Oneway

[DataSet1] D:\test 1ความไม่มั่นคง.sav

ANOVA

คะแนน

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	19.391	3	6.464	3.971	.009
Within Groups	444.421	273	1.628		
Total	463.812	276			

